

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosionomi / Kasvatus- ja perhetyö

Jenna Kaunola

LASTEN KOKEMA OSALLISUUS KOLMIKULMAN PÄIVÄKODISSA

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosionomi

KAUNOLA, JENNA

Opinnäytetyö

Työn ohjaaja

Toimeksiantaja

Joulukuu 2010

Avainsanat

Lasten kokema osallisuus Kolmikulman päiväkodissa

50 sivua + 3 liitesivua

Lehtori Miia Heikkinen

Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto

osallisuus, lapset, päiväkot

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, millaisiin asioihin lapset kokevat voivansa vaikuttaa kotkalaisessa Kolmikulman päiväkodissa. Pää tavoitteena oli saada lapsen ääni kuuluville sekä huomioida heidän mielipiteensä päivähoidosta. Lisäksi tutkimukseni sisältää myös päiväkodin henkilökunnan mielipiteen lasten osallisuudesta. Tutkimus on kvalitatiivinen, ja sen tulokset on kerätty haastattelemalla neljää päiväkodissa olevaa 4 – 5-vuotiasta lasta. Päiväkodin henkilökunnan mielipide on selvitetty kyselyn avulla.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa tarkastellaan lapsen osallisuutta, sen taustatekijöitä, lasten osallisuus on päiväkodissa, sen tukemista sekä huomioitu millainen on aikuisten rooli lasten osallisuudessa.

Tutkimukseni mukaan lapset kokivat myönteiseksi päiväkodissa olon sekä sen sisältöihin vaikuttamisen. Tutkimukseni myötä voi todeta, että lasten osallisuus huomioidaan erinomaisesti ja sitä tuetaan arjen eri askareissa. Päiväkodissa on kiinnitetty hyvin paljon huomiota siihen, että lapset voisivat toimia esteittä ja saada paljon mahdollisuuksia osallisuuteen. Kolmikulmassa lapset oppivat pienestä pitäen keinoja vaikuttaa elinympäristöön ja yhteiskuntaan.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

KAUNOLA, JENNA

Children's Experience of Participation in Kolmikulma
Day Care

Bachelor's Thesis

50 pages + 3 pages of appendices

Supervisor

Miia Heikkinen, Senior Lecturer

Commissioned by

Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto

December 2010

Keywords

participation, children, day care

This purpose of this work was to find out what kind of things children experience that they can influence in Kolmikulma day care in Kotka. The main goal was to obtain child's voice and pay attention to their opinions about daycare. Moreover, the study also includes a daycare center staff's opinion about children's participation. This study was qualitative and its results have been collected by interviewing four 4 – 5 years old children and by the help of kindergarten staff survey.

The theoretical part examines the child's involvement and what it has in the background what is the children's participation in the day care center and how can it be supported. And the work also takes into account what is the role of adults in children's inclusion.

According to the study, the children experienced staying in the day care positive, and they also thought it was possible to influence its content. This study may help to note that children's participation is observed excellently and it is supported in the various chores of everyday life. The day care pays very much attention to the fact that children can operate smoothly and that they can get a lot of opportunities for inclusion. In Kolmikulma children learn from an early age the ways to influence living environment and society.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	LASTEN OSALLISUUS	7
	2.1 Lasten toimijuus	8
	2.2 Mitä on osallisuus?	9
	2.3 Lapsi subjektina	9
	2.4 Osallisuus ja yhteisöt	10
	2.5 Lait ja asetukset osallisuuden taustalla	11
3	OSALLISUUS PÄIVÄKODISSA	12
	3.1 Varhaiskasvatus	13
	3.2 Varhaiskasvatussuunnitelma ja osallisuus	15
	3.3 Päiväkoti osallisuuden ympäristönä	15
	3.4 Perushoito ja lapsen perustoiminnot	16
	3.5 Leikkiminen	17
	3.6 Pienryhmätoiminta	18
	3.7 Kasvattajan rooli ja asema lapsen osallisuudessa	19
	3.8 Lapset mukaan toimintaan	21
4	KASTE- JA LAPSEN ÄÄNI -KEHITTÄMISOHJELMAT	23
	4.1 Kaste-ohjelma	23
	4.2 Lapsen ääni -kehittämishjelma	23
5	KOLMIKULMAN PÄIVÄKOTI JA OSALLISUUSPILOTTI	24
6	TUTKIMUS	26
	6.1 Tutkimuksen kohdejoukko ja tavoite	26
	6.2 Tutkimuksen toteuttaminen	27
	6.3 Tutkimusmenetelmät	29
	6.3.1 Haastattelu lapsille	29
	6.3.2 Kysely päiväkodin henkilökunnalle	30

6.4 Aineiston analyysi	31
7 TUTKIMUSTULOKSET	32
7.1 Taustatiedot	32
7.2 Päivähoidon mielekkyys	32
7.3 Lapsen kokemus leikistä	32
7.4 Vaikuttaminen päiväkodissa	33
7.5 Aikuisen kanssa toimiminen	34
7.6 Aikuisen asema	35
8 YHTEENVETO	36
9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	39
10 LOPPUPOHDINTA	42
LIITTEET	
Liite 1. Lupa-anomus lasten haastatteluun	
Liite 2. Haastattelurunko	
Liite 3. Henkilökunnan kyselylomake	

1 JOHDANTO

Käsitys lapsista yhteiskuntamme jäsenenä ja toimijoina on merkityksellisesti muuttunut viime vuosikymmenien aikana. Yhteiskunnassamme arvostetaan lasten pätevyyttä ja tasa-arvoisuutta kansalaisina sekä lasten mielipiteen esille tuloa ja osallistumista itseään koskevaan päätöksentekoon. Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimus on antanut suuntaa monille kasvatusyötä ohjaaville asiakirjoille, kuten Varhaiskasvatussuunnitelman perusteille. Suomen Kuntaliiton Lapsipoliittinen ohjelma puolestaan ohjaa kuntia kehittämään toimintatapoja, joiden avulla lapset ja nuoret voisivat vaikuttaa itseään ja yhteisöjään koskevaan päätöksen tekoon. (Turja 2007, 168–169.) Lisäksi kasvatus-, koulutus- ja työvoimapoliittiset kiinnostukset ovat kohdistuneet lisääntyvissä määrin varhaiskasvatukseen (Mikkola, Nivalainen 2009, 9).

Varhaiskasvatustyötä ohjaavat asiakirjat eivät kuitenkaan pelkästään riitä vaikuttamaan lasten kuulemiseen ja osallisuuden tukemiseen, vaan usein arjessa haasteiksi nousevat kasvatustyöntekijöiden tietoisuus, taidot ja asenteet. Antamalla lapselle mahdollisuuden kertoa mitä hän ajattelee, mistä hän on kiinnostunut sekä havainnoimalla miten hän on vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, hänelle voidaan tarjota merkityksellistä ja sopivan haasteellista toimintaa. Tätä kautta lapsen aktiivisuus ja yksilölliset taidot harjaantuvat. Ottamalla lapset mukaan yhteisen toiminnan suunnitteluun ja päätöksen tekoon he saavat kokemuksia oman mielipiteen perustelemista ja yhdessä sopimista. (Turja 2007, 170–171.)

Lasten osallisuutta voidaan määritellä monin eri tavoin, kuten osallisuus on kokemuksellista, vuorovaikutuksellista, vastavuoroista, yhteisöllistä sekä luottamusta edellyttävää ja sitä rakentavaa toimintaa. Lapsen kannalta osallisuus on mahdollisuutta vaikuttaa itseään ja elinympäristöään koskeviin asioihin. Taidot vaikuttaa elinympäristöön opitaan vähitellen lapsuudessa. Lapsen osallisuuden toteutumien edellyttää kuitenkin, että hänen mielipiteistään ollaan kiinnostuneita ja niitä kunnioitetaan, aikuiset ovat aidossa vuorovaikutuksessa lasten kanssa, he kannustavat lapsia mielipiteiden muodostamiseen ja ilmaisemiseen sekä lasta kuunnellessa hänen ehdotuksensa otetaan huomioon suunnitelmia ja päätöksiä tehdessä. Eli toisin sanoen toimitaan lapsilähtöisesti ja ennen kaikkea annetaan lapselle mahdollisuus osallisuuteen. (Iivonen, 2007, 2–5.)

Lasten osallisuus ei pelkästään ole vain lapsiin kohdistuvaa toimintaa, sillä lasten näkökulmaa ei voida tavoittaa ja osallisuutta vahvistaa ilman kasvattajan omaa ammatil-

lista kehittymistä. Lasten osallistuminen vaatii uuden pedagogisen näkökulman, jossa aikuinen siirtää työnsä lähtökohdat ja asenteet sivuun huomioidakseen paremmin lapsen näkökulman. Kuuntelemalla, seuraamalla ja tulkitsemalla lapsen viestejä ja tarkoituksia kasvattajalle avautuu uusia toimintatapoja, uutta tietoa sekä uusia merkityksiä pedagogiselle työlleen. (Turja 2007, 174–175.)

Lapsille tärkeintä on vaikuttaa nyt ja tässä tapahtuviin arkipäiväisiin asioihin, kuten leikkipuistojen tai päiväkodinpihan suunnitteluun. (Vilén, Vihunen, Vartiainen, Sivén, Neuvonen & Kurvinen 2006, 195). Muun muassa Päivi Virkki (2007, 27) on tutkinut lasten mielipiteiden kautta päivähoiton laatua. Tutkimuksessa tyytyväisimpiä lapset olivat lasten ja aikuisten väliseen vuorovaikutukseen ja kriittisimpiin ruokailu- ja lepopohetkiin. Päätöksen teossa lapset kokivat voivansa vaikuttaa päivähoitopäiväänsä ja leikkiympäristöön.

Opinnäytetyöni tavoitteena on saada lapsen ääni kuuluville ja selvittää, miten lapset kokevat voivansa olla osallisia päiväkodin arjessa sekä millaisista asioista he voivat päättää. Tutkimuskysymykset opinnäytetyössäni ovat miten lapset kokevat olevansa osallisia päiväkodin arjessa sekä millainen on aikuisen rooli lasten osallisuudessa. Lasten osallisuutta tutkin haastattelemalla lapsia sekä kyselemällä päiväkodin henkilökunnan mielipiteitä kyselylomakkeen avulla. Yhteistyökumppaninani toimii kotkalainen Kolmikulman päiväkotit, joka on mukana Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston hankkeessa pilotilla Lapsen äänen kuuleminen ja osallisuuden lisääminen Kolmikulman päiväkodissa. Koska päiväkodissa on jo kiinnitetty huomioita lasten osallisuuden mahdollistamiseen ja tukemiseen, toimii se erittäin hyvänä lähtökohtana lasten osallisuuden tarkastelulle.

2 LASTEN OSALLISUUS

Lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella ovat leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri tavoin itsensä ilmaiseminen. Luontevalla tavalla toimiminen edesauttaa lapsen hyvinvointia, tervettä käsitystä itsestään ja lisäävät hänen osallistumismahdollisuuksiinsa. Lapsen saadessa toimia itselleen mielekkäällä tavalla hän voi ilmentää ajatteluaan ja tunteitaan paremmin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003, 18.) Lapsen kehittymiseen, kasvuun ja oppimiseen vaikuttavat kasvuympäristö ja siinä koetut merkitykselliset ihmissuhteet. Jotta lapsi voisi luottaa itseensä ja muihin, hän tarvitsee

mahdollisuuksia ilmaisutaitojensa kehittämiseen sekä merkityksellisiä kokemuksia. (Bardy 2001, 123–124.)

2.1 Lasten toimijuus

Lasten toimijuudesta puhuttaessa tarkoitetaan lapsen voimavaroja, joita hänellä on hallussaan ja käytössä erilaisissa tilanteissa sekä siitä kuinka lapsi näitä voimavaroja hyödyntää, unohtamatta olosuhteiden ja rakenteellisten tekijöiden vaikutusta lapsen toimintaan (Kiili 2006, 25.) Toimijuutta tarkasteltaessa tulee huomioida lasten suhteet aikuisiin ja toisiin lapsiin sekä lapsuuden aktiiviset, osaavat, luovat, sosiaaliset ja tuottavat puolet. jotta lapsuus voitaisiin nähdä aktiivisena elämän vaiheena eli subjektina olona (Lehtinen 2000, 19–20.)

Lapset ovat toimijoina aktiivisia, tuottavia, kommunikoivia, ympäristöä ja kulttuuria rakentavia sekä yhteiskunnallisia vaikuttajia (Lehtinen 2009, 90). Lasten toimintaan mahdollistavat ja rajoittavat muun muassa toimintatila, toiminnassa ilmenevät suhteet, osallistumisen taso sekä vaikutusmahdollisuudet. Toiminnassa ilmenevillä suhteilla tarkoitetaan vuorovaikutusta materiaalin kanssa, esineiden ja asioiden kautta käytyä vuorovaikutusta sekä vallankäyttöä. Osallistumisen taso ilmenee aloitteellisuutena, toimintaan sitoutumisena sekä lapsen toimintatavoissa. Toiminnan vaikutusmahdollisuuksien kautta lapsi pääsee hyödyntämään omien resurssiaan. Keskeisintä tässä voimaantumisen ulottuvuudessa on vaikuttaminen omaan ja kanssaolioiden toimimiseen sekä toiminnan sisältöön. (Lehtinen 2009, 99–107.)

Lasten toiminnan muotoutumiseen ja toteutumiseen vaikuttaa lasten oma aktiivisuus, suhteet toisiin ihmisiin, oman osallisuuden rakentuminen ja mukautuminen toiminnan ehtoihin. Päiväkodissa lasten toimintaan vaikuttaa suuresti käytössä olevat tilat ja rakenteelliset tekijät. Toimintatilassa olisi hyvä olla ikäryhmäntasoisesti valittuja leluja, välineitä, tavaroita ja erilaisia pelejä, joiden avulla voidaan mahdollistaa omaehtoista ja vapaata toimijuutta. Päiväkoti tarjoaa lapsille mahdollisuuksia erilaisten suhteiden muotoutumiselle, jolloin lapsi saa merkittäviä ja arvokkaita kokemuksia vuorovaikutuksesta toisten kanssa. Lapsen osallisuuden toteutumisella ja vaikutusmahdollisuuksilla on yhteys toimijuuden toteutumiseen, sillä osallisuudellaan lapsi voi rakentaa omia ja muiden lasten sosiaalisia asemia sekä kehittää toiminnan sisältöä. Jotta lasten toimijuutta päiväkodissa ilmenisi, tulee lapsi nähdä oma-aloitteellisena toimijana, jolla

on mahdollisuus vaikuttaa häntä koskevaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. (Lehtinen 2009, 99–111.)

2.2 Mitä on osallisuus?

Laajasti katsottuna osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista vastavuoroisen toiminnan kautta (Oranen 2007, 5). Osallisuudelle on vaikea laatia täsmällistä ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Kaksi eniten käytettyä merkitystä sille ovat keinot vaikuttaa yhteiskuntaan tai ehkäistä syrjäytymistä. Osallisuudella tarkoitetaan halua kuulua ympäristöönsä ja vaikuttaa siinä tapahtuviin asioihin sekä yksilöllisellä että yhteisöllisellä tasolla. Lasten osallisuus on yhteisöön kuulumista ja siinä vaikuttamista. Vaikka olennaista osallisuudessa on yksilön oma kokemus, ei tule unohtaa yhteisön merkitystä osallisuuden mahdollistajana. (Kiilakoski 2007, 10–13.) Osallisuus tarkoittaa myös toimintaan sitoutumista, halua vaikuttaa asioiden kulkuun ja vastuunottamista myös seurauksista (Piironen 2007, 5).

Kun tavoitteena kasvatustyössä on lasten osallisuus, sopii työvälineiksi vuorovaikutus ja vastavuoroisuus. Lasten osallisuus vaatii aikuisilta myös osallistumista, sillä heidän tulee edistää vuorovaikutusta ja luoda mahdollisuuksia aktiiviseen osallistumiseen. (Vornanen 2001, 36–37.) Jotta lasten näkökulma voitaisiin ottaa huomioon mahdollisimman hyvin, tulee selvittää, mitä lapset ajattelevat, mitä he pitävät tärkeänä sekä millaisia ideoita heillä on (Vilén ym. 2006, 195).

Osallisuutta voidaan kuvata porrastetuilla tai tikkapuumalleilla, joissa alhaisimmalla tasolla on hyvin vähän tai ei lainkaan vaikutusmahdollisuuksia. Mitä korkeammalle tasolle nousee, sitä enemmän on valtaa vaikuttaa. Nousemalla tasoja osallisuus lisääntyy asteittain. Lasten osallisuutta voidaan tarkastella myös eri ulottuvuuksien kautta, joissa osallisuus on jaettu mahdollisuuksiin valita, saada tietoa, vaikuttaa prosessiin, ilmaista itseään, saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen sekä itsenäisiin päätöksiin. (Oranen 2007, 5–7.)

2.3 Lapsi subjektina

Lapset on perinteisesti nähty kasvatuksen kohteina, jolloin lasten tehtävänä on kasvaa, kehittyä ja sosiaalistua aikuisten valitseman tiedon ja taidon maailmaan (Kiili 2006, 24). Lapsi tulisi kohdata yksilöllisten tarpeiden, persoonallisuuden ja perhekulttuurin-

sa mukaisesti voidakseen kokea olevansa tasa-arvoinen muiden kanssa. Kun lasta arvostetaan ja hänet hyväksytään yksilönä, lapsi uskaltaa yrittää enemmän ja oppii sosiaalisia taitoja. Lisäksi kun lapsi voi hyvin, hän on kiinnostunut ympäristöstään ja kykenee suuntaamaan energiansa leikkimiseen, oppimiseen ja arjen toimiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003, 13.)

Lasten osallisuuden mahdollisuuksia pyritään jatkuvasti lisäämään. Lasten kanssa toimivien ammattikasvattajien erilaisissa koulutuksissa on ryhdytty painottamaan lapsen aktiivisuutta ja subjektiivisuutta. (Karlsson 2001, 34.) Lapsen kokemusten, tiedon ja osaamisen huomioiminen toiminnan suunnittelussa on perusteltua siksi, että vain osallistumalla aktiivisesti yhteisön toimintaan lapsi on subjektina elämässään (Karlsson 2001, 46.)

2.4 Osallisuus ja yhteisöt

Osallisuus on kahden kauppa, ryhmässä oloa ja yksilönä toimimista, yksin ei voi olla osallinen (Piiroinen 2007, 7.). Yhteisön tulee olla salliva ja turvallinen, jotta yksilö voi kokea olevansa arvokkaasti oma itsenä ja tuoda vapaasti mielipiteensä esiin. Vallan ja vastuun jakaminen kuuluvat myös suuresti osallisuuden ylläpitoon, sillä osallisuus on yhteisöstä ja yksilöstä huolta pitämistä. (Kiilakoski 2007, 13–14.) Ollakseen osa yhteisöä lapsen tulee osata neuvotella yhteisön arvoista, normeista ja säännöistä sekä olla kiinnostunut samanlaisista mieltymyksistä ja kiinnostuksen kohteista. Yhteisöön kuulumisen kannalta oleellista on lapsen kokemus yhteisön jäsenyydestä, mikä ilmenee esimerkiksi me-henkenä. (Ikonen 2006, 149–151.)

Yhteisöjen rakentuminen osallisuuden kannalta on prosessi. Sen vaihteita ovat yhteiset keskustelut, neuvottelut yksilöiden asemasta ryhmässä ja ryhmän sisäiset jännitteet. Ennen yhteisön muotoutumista lapset oppivat, että he itse voivat toiminnallaan vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin. Yhteisöön pääseminen ei ole yksinkertaista, eikä kaveruus ole hetkessä taattu, vaan se voi vaatia pitkiäkin neuvotteluja. Lapset oppivat neuvottelujen kautta, että mukaan pääseminen vaatii toisten hyväksymistä sekä hyväksynnän ansaitsemista. (Rasku-Puttonen 2006, 111.) Yhteisön jäseneksi pääsemistä voivat helpottaa tietynlaiset esineet, kuten leikkikalut. Pelkkä esine ei kuitenkaan takaa jäsenyyttä, vaan tärkeässä asemassa ovat tunnesiteet lasten välillä. Näitä tunnesiteitä ovat halu olla yhdessä ja kuulua yhteen, jotka ovat yhteisöä kannattava voima. (Ikonen 2006, 151.)

2.5 Lait ja asetukset osallisuuden taustalla

Lasten osallisuuden taustalla on kaksi tärkeää säädöstä, Kuntaliiton Lapsipoliittinen ohjelma ja Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien yleissopimus. Näissä asiakirjoissa lapsille luvataan perusoikeuksia, kuten oikeus osallistumiseen niin ryhmänä kuin yksilönäkin. (Kiili 2006, 17.) Suomen perustuslaissa sanotaan, että ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä (Piiroinen 2007, 4).

Suomen perustuslaki ja lastensuojelulaki

Suomen perustuslaissa on säädetty lasten osallisuudesta, lasten tasa-arvoisesta kohtelemisesta yksilöinä sekä vaikutusmahdollisuuksien edistämisestä itseään koskevaan päätöksentekoon. Lisäksi jokaiselle on pyrittävä turvaamaan mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksen tekoon. Lainsäädännön avulla tuetaan lasten osallistumista ja vaikuttamista kunnassa. Tämä tarkoittaa, että päättäjien on osattava laatia lapsille osallistumismuotoja heidän kehitystasonsa mukaisesti. (Lapsella on oikeus osallistua; SPL 2:1.) Lastensuojelulaissa määrätään, että lapsella on oikeus ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti saada tietoa ja esittää toivomuksia lastensuojelullisia asioita koskien. (LSL 5 & 20).

Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma

Kuntaliiton hallitus hyväksyi vuonna 2000 lapsipoliittisen ohjelman ”Eläköön lapsi”, joka ohjaa kuntaliiton omaa toimintaa. Ohjelman tarkoituksena on noudattaa tavoitteita turvallisen lapsuuden varmistamista, lapsuuden voimavarojen huolehtimisesta sekä lapsen mahdollisuuksien edistämisestä toimia aktiivisena ja osallistuvana kansalaisena. Kunnille on suositeltu laadittavaksi oma lapsipoliittinen ohjelma, jonka avulla tuetaan lasten ja nuorten hyvinvointipoliittista päätöksen tekoa, toiminnan johtamista ja kehittämistä sekä käytännön työtä lasten, nuorten ja lapsiperheiden kanssa. (Kuntaliiton Lapsipoliittinen ohjelma ”Eläköön lapsi”.)

Lapsen oikeuksien sopimus

Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsille taataan oikeus elämään, nimeen ja kansalaisuuteen, mielipiteeseen, ilmaisuvapauteen, ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen sekä erityiseen suojeluun ja huolenpitoon. (Kar-

ling, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2009, 11). Sopimus on tiivistetty kolmeksi pääkohdaksi, joita ovat lapsen oikeus suojeluun (protection), riittäviin voimavaroihin (provision) ja osallisuuteen (participation). (Lapsella on oikeus osallistua; Karling ym. 2009, 11.)

Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksessa käsitellään lasten osallisuutta useassa artiklassa (artiklat 12, 13, 14, 15 17 ja 31), näissä artikloissa on säädetty, että lapsella on oikeus vapaasti ilmaista mielipiteensä, kuitenkin huomioiden lapsen ikä ja kehitystaso. Lapsen mielipiteet eivät kuitenkaan saa loukata muita. Sopimuksessa on myös säädetty, että lapsella on oikeus ennen kaikkea lepoon, leikkiin, vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämään. (Asetus.)

Lapsia koskevien lakien muuttuminen

Suomi ratifioi 21.8.1991 Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksen. Sopimus antaa suunnan Suomen lapsipolitiikan ja lastensuojelun kehittämiseksi. Suomi on saanut tunnustusta lapsen oikeuksien yleissopimuksen kehityksestä, sosiaaliturvajärjestelmästä, ilmaisesta terveyden huollosta, kattavasta päivähoidon järjestelmästä sekä lapsia ja perheitä tukevista sosiaalipalveluista. Vuonna 2005 laki lapsiasiainvaltuutetusta astui voimaan ja samana vuonna ensimmäinen lapsiasiainvaltuutettu asetettiin virkaan. Hänen tehtävänä on edistää Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista Suomessa. Suomen Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma hyväksynnän jälkeen kunnat ovat uudistaneet lapsipoliittisia ohjelmiaan. Ohjelman tarkoituksena on nostaa lapsen näkökulma esille yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. (Karling ym. 2009, 11-13.) Olennaista näissä kaikissa laissa ja asetuksissa on se, että ne osataan viedä käytäntöön ja lapsille tuetaan mahdollisuus osallistua arjen kulkuun päivittäin omassa kasvuympäristössään (Nivala, 2009, 13.).

3 OSALLISUUS PÄIVÄKODISSA

Lapsi on tiedonhaluinen ja kiinnostunut asioita, hän tutkailee itseään ja ympäristöään kaikilla aisteillaan. Lapsi kehittyy ja oppii erityisesti omaehtoisen toiminnan avulla, jolloin toimintaa ohjaa aito kiinnostus ja motivoituneisuus. Leikin kautta lapsi oppii eniten, sillä leikkiminen kehittää ja tuo lapselle iloa. Leikki opettaa myös vuorovaikutukseen ja yhdistää lapsen yksilöllisen kokemuksen yhteisölliseen kokemukseen. (Karling ym. 2009, 196.) Leikillä on suuri merkitys lapsen osallisuutta tarkasteltaessa,

sillä juuri leikkitoiminta on päiväkodissa lasten yhteisöjen rakentumisen päätekijä. Lasten vertaisyhteisöt perustuvat pääosin vapaaehtoisuuteen ja yhteisiin mielenkiinnon kohteisiin, jotta yhteisö voisi rakentua, tulee lasten välillä olla positiivinen tunneside. (Ikonen 2006, 149.) Erityisesti vapaan leikin kautta lapsi pystyy harjoittelemaan neuvottelutaitoja ja päättämään asioista, sillä tällöin lapset saavat esimerkiksi itse määrätä tavaroista ja leikin sisällöstä (Turja 2007, 172.).

Olemalla osallinen ympäristöönsä lapsi saa mahdollisuuden vaikuttaa päiväkodin arjen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Lapsi voi osallistua arkeen monella tavalla, kuten kielellisesti, noenverbaalisesti, fyysisesti, sosiaalisesti sekä erilaisten konkreettisten tekojen kautta. Osallistuminen voi vaihdella passiivisesta aktiiviseen. Siksi olisikin tärkeää, että aikuisten ohjaaman tekemisen sijaan lapsille annettaisiin enemmän mahdollisuuksia suunnitella ja toteuttaa itse haluamaansa toimintaa. (Lehtinen 2009, 104–106.) Kun lapset pääsevät mukaan suunnitteluun heidän sosiaaliset taitonsa kehittyvät, he oppivat itseilmaisua, kuuntelua, neuvottelutaitoja ja ymmärtämään toisenlaisia näkökulmia. Osallistuessaan yhteiseen suunnitteluun lapsi saa arvostavia kokemuksia vaikuttamisesta ympäristöönsä, mikä puolestaan ruokkii myönteistä minäkäsitystä. (Turja 2007, 170-171.)

3.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan pienten lasten erilaisissa elinympäristöissä tapahtuvaa tavoitteellista ja vuorovaikutuksellista kasvatusta. Varhaiskasvatus on yhteiskunnan järjestämää, valvomaa ja tukemaa toimintaa, jota järjestetään valtakunnallisten linjausten mukaisesti varhaiskasvatuspalveluissa. Toiminnan lähtökohtana on kokonaisvaltainen näkemys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta sekä laaja-alainen ammatillinen tietoisuus. Lapsen tasapainoisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen ovat tavoitteina hoidon, kasvatuksen ja opetuksen osa-alueilla. (Stakes 2003, 9.)

Vuoden 1973 päivähoitolaki ja asetus lasten päivähoidosta muuttivat lastentarhatoiminnan yhtenäiseksi järjestelmäksi. Lain tarkoituksena oli edistää lapsen kehitystä ja oppimismahdollisuuksia sekä tarjota hoitoa. Vuonna 1983 päivähoitolakiin tehtiin muutos, jonka mukaan päivähoidon tehtävänä on edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. (Pihlaja, Viitala 2004, 114.) Lain ilmestymisen jälkeen pääpaino päivähoidossa on ollut päi-

vähoitolain toteuttamisessa eli päivähoidon tarjoamista perheille tueksi kotikasvatukseen sekä lapsen kasvuun ja kehitykseen. Vuonna 1990 laadittiin oikeus päivähoitopaikkaan kaikille alle kolmevuotiaille lapsille. Kuusi vuotta myöhemmin, vuonna 1996 tämä subjektiivinen oikeus laajeni koskemaan kaikkia alle kouluikäisiä lapsia. (Vilén ym. 2006, 189.)

Varhaiskasvatuksen sisällöllistä toteutumista ohjaa Stakesin laatima asiakirja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Sen tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteutumista, ohjata sisällöllistä kehittämistä ja luoda edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi. Perustana asiakirjalle on valtioneuvoston 28.2.2002 hyväksymät varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset. Kuntien tehtävänä on toteuttaa varhaiskasvatuspalveluita, lastenpäivähoitoa ja esiopetusta, sitä koskevat lakien ja asetusten mukaisesti. Kunnallisesti toimintaa ohjaavat kunnan varhaiskasvatuksen linjaukset ja strategiat, kunnan laatimat varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmat, yksikön oma varhaiskasvatussuunnitelma sekä lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma tai esiopetuksen suunnitelma. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003, 5–7.)

Lapset nähdään 2000-luvulla aivan eri tavalla kuin varhaiskasvatuksen alkutaipaleilla. Lapsi on syntymästään asti riippuvainen hoidosta ja huolen pidosta. Ilman ympäristönsä vuorovaikutusta, aikuisen läsnä oloa ja myöhempiä vertaissuhteita, hänen kasvunsa ja kehityksensä ovat vaarassa. Lasten terveen kehityksen vuoksi on tärkeää, että lapset nähdään ja hyväksytään yksilöinä sekä heidän tarpeitaan ja mielenkiinnon kohteitaan arvostetaan. (Vilén ym. 2006, 11–12.) Lapsilähtöinen varhaiskasvatus laajentui 1990-luvun alkupuolella, jolloin keskusteluun nousivat pedagogisuus ja kasvatuskäytäntöjen kehittäminen (Kinos 2001, 2.). Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että aikuinen ja lapsi ovat tasa-arvoisia toimijoita (Vilén ym. 2006, 221). Lapsilähtöisessä varhaiskasvatuksessa tarkastellaan varhaiskasvatusta lapsen kautta kasvuprosessina, jossa työmenetelminä käytetään muun muassa tutkimista ja kokeilua. Toiminnassa korostetaan lapsen omaa aktiivista oppimista ja havainnointia mielenkiinnon kohteiden löytämiseksi, sillä lapsen tulee olla toiminnan subjekti, joka osallistuu ja tekee päätöksiä. Tavoitteita lapsilähtöiselle toiminnalle ovat löytää lasten omat kiinnostuksen kohteet ja lapsen osallistuminen toimintaan tasavertaisesti aikuisen kanssa. Lopullisen vastuun kantaa kuitenkin aikuinen, joka toimii oppimisen tukijana ja mielenkiinnon kohteiden löytäjänä. (Kinos 2001, 30–36.)

3.2 Varhaiskasvatussuunnitelma ja osallisuus

Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen on ensisijainen tavoite varhaiskasvatussuunnitelmassa. Lapsen voidessa hyvin hänellä on mahdollisimman hyvät edellytykset kasvuun, oppimiseen ja kehittymiseen. Hyvinvoinnin edistämiseksi lapsen perustarpeista ja terveydestä huolehditaan sekä hänen toimintakykyään vaalitaan. Lapsen hyvinvointia edistävät myös mahdollisimman pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet. Erilaisia ihmissuhteita vaalimalla lapsi kokee kuuluvansa vertaisryhmään. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003, 13.) Kun kasvattajat toimivat ja keskustelevat lasten kanssa sekä havainnoivat lasten toimintaa, he ymmärtävät paremmin lasten ajattelua ja lasten maailmaa. Tuntemalla lapselle ominaiset tavat toimia ja ilmaista itseään, voidaan toiminnan suunnittelua ja toteutusta parantaa lapsen hyvinvointia edistävemmäksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003, 18.)

Jokaiselle varhaiskasvatuksen yksikössä olevalle lapselle tehdään yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä vanhempien ja henkilöstön kanssa. Lapsikohtainen varhaiskasvatussuunnitelma tukee yksilöllistä kasvua, kehitystä ja oppimista. Se on myös työväline, jonka avulla lapsen kokemukset, tarpeet, tulevaisuuden näkymät, mielenkiinnon kohteet ja vahvuudet voidaan ottaa huomioon. (Lapsen Vasu, 2010.)

3.3 Päiväkoti osallisuuden ympäristönä

Varhaiskasvatusympäristöön sisältyvät rakennetut tilat, lähiympäristö, psyykkiset ja sosiaaliset tilat sekä erilaiset materiaalit ja välineet eli fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden kokonaisuus. Hyvin suunniteltu tila ja ympäristö innostavat lapsia toimimaan ja ilmaisemaan itseään erilaisin keinoin. Hyvin suunnitelluissa tiloissa voidaan edesauttaa erilaisten vertaisryhmien toimintaa ja vaikuttaa vuorovaikutukseen. (Stakes 2003, 15–16.)

Osallisuus on tunnetta ja kokemusta hyväksytyksi olemisesta ja kuulumisesta omaan yhteisöön. Jokaisen päiväkodissa olevan lapsen tulisikin voida kokea, että hänellä on tärkeä jäsen ryhmässään. Päiväkodissa voidaan parhaimmillaan edistää hyvää lapsuutta mahdollistamalla lapselle monipuolisia tilaisuuksia työskennellä, tehdä, ajatella ja olla. Eikä tule unohtaa lapsen toimimisen arvostamista ja sitä, tekemisen jälki näkyy ympäristössä. Kaikenlaisten lasten tekemien ja lasten tekemistä koskevien dokumenttien lisäämisellä päiväkodin tiloihin vahvistetaan yhteistä historiaa. Dokumenttien

esillä ololla voidaan vahvistaa lapsen kuulumisen tunnetta yhteisöön ja muistella matkan varrella tapahtuneita asioita. (Kaskela, Kronqvist 2007, 19.)

Päiväkoti on monelle lapselle yksi elämän merkityksellisimmistä yhteisöistä. Siellä hän muodostaa vertaisyhteisöjä ja saa kokemuksia yhteisön jäsenyydestä. Ennen yhteisön jäsenenä toimimista lapsen tulee kuitenkin oivaltaa miten jäsenyys saavutetaan, mitä jäsenenä olo merkitsee ja mitä haasteita se tuo sekä millaista on olla jäsenenä ryhmässä. Lapsi pääsee yhteisön jäsenenä harjoittelemaan tärkeitä taitoja, kuten jakamista, ystävällistä käytöstä, itsensä ilmaisua, roolin ottoa ja vuorovaikutustaitoja. (Ikonen 2006, 149.) Parhaimmillaan päiväkodissa solmitut ystävyyssuhteet voivat kantaa läpi lapsuuden aikuisuuteen saakka (Kaskela, Kronqvist 2007, 20.).

3.4 Perushoito ja lapsen perustoiminnot

Lapsen perustoimintoihin kuuluvat uni ja lepo, ruokailu, kuivaksi ja siistiksi oppiminen, pukeutuminen ja riisuutuminen, ulkoilu, lapsen oma aktiivinen toiminta sekä vuorovaikutuksessa olo. Perustoiminnot hallitsevat ja ryhmittävät lasten päivää ja niiden avulla lapsi oppii uutta sekä hänen taitonsa vahvistuvat. Oppimisen ja oivaltamisen tapahtumiseksi, olisi tärkeää, että arki ja päivän tapahtumat olisivat kiireettömiä, leppoisia ja leikinomaisia. (Karling ym. 2009, 214.) Varhaiskasvatustyössä lapsen hoiva määrittyy hyvinvoinnin luomiseen ja ylläpitämiseen sekä perustarpeiden tyydyttämiseen. Hoiva ei pelkästään ole fyysisestä perushoidosta huolehtimista, vaan sillä on myös sosiaalinen ulottuvuus, joka perustuu lapsen yksilölliseen huomioimiseen sekä emotionaalisten ja sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseen. (Puroila 2003, 46–51.)

Varhaiskasvatus koostuu hoidon kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta, jotka painottuvat eri tavoin eri-ikäisille lapsille. Mitä nuorempi lapsi on sitä enemmän kasvattajan ja lapsen vuorovaikutuksesta tapahtuu hoitotilanteissa. Lapsen myönteistä minäkäsitystä, ilmaisu- ja vuorovaikutustaitoja sekä ajattelun kehittymistä voidaan edistää hyvän hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudella. Kun lapsen perustarpeista on huolehdittu, lapsen on helpompi suunnata mielenkiintonsa toisiin lapsiin, ympäristöön ja toimintaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003, 13–14.) Tukemalla lapsen vuorovaikutusta aikuinen antaa lapselle tunteen voimavarojen kasvamisesta sekä arvostuksesta ja kuulluksi tulosta. Vuorovaikutuksellinen tukeminen on muutakin kuin jokapäiväistä ammatillista kohtaamista, sillä se on yksilöllisten tar-

peiden arvioimista ja huomaamista sekä monipuolista dialogista viestintää. (Karling ym. 2009, 194.)

Lapsen jaksamisen kannalta uni ja lepo ovat välttämättömiä. Lepääminen yksinään ei kuitenkaan takaa lapsen fyysistä ja psyykkistä tasapainoa, vaan riittävällä ravinnolla ja aktiivisella vuorovaikutuksella on myös tehtävänsä. Lapsen tulee voida tuntea olonsa turvallisiksi sekä saada osakseen läheisyyttä ja hellyyttä. Perushoitotilanteissa lapselle voidaan luoda myös onnistumisen kokemuksia, kuten antamalla lapselle aikaa selviytyä itse pukeutumis- ja riisumistilanteista. Ulkoilussa lapsen fyysinen kunto vahvistuu ja hän saa hyvän mielen. Ulkoiluun liittyy myös erilaisia motoristen-, sosiaalisten- ja kognitiivistentaitojen harjoittelua. (Karling ym. 2009, 214–231.)

3.5 Leikkiminen

Lapselle leikki on luonnollinen oppimistapa. Leikki ei ole vain osa jotakin toimintaa tai toiminnan muoto, vaan se on tila, joka on jatkuvasti läsnä. Leikki on moniulotteista, ennakoimatonta, siinä yhdistyy totuus ja mielikuvitus sekä siinä opitaan tunnistamaan, käsittelemään ja ilmaisemaan erilaisia tunteita. (Karling ym. 2009, 196.) Lapsi oppii leikin kautta myös syiden ja seurausten merkitystä, toisen asemaan asettumista, neuvottelua, keksimistä sekä tunteiden läpikäyntiä. Leikissä kaikki on mahdollista. Leikkiessään lapsen ei tarvitse ponnistella oppiakseen, suorittaakseen tai ollakseen aikuisen silmissä arvokas, vaan hän saa vapaasti onnistua ja olla hyvä siinä missä on. (Karlsson 2000, 18–22.) Jyrki Reunamon (2007) tekemän tutkimuksen mukaan, päivähoitossa olevien lasten aamupäivästä leikkiin kului yli kuusikymmentä prosenttia.

Leikille on edellytyksensä, kuten aika ja leikkirauha, tila, materiaalit, lapsen kokemukset, mallit sekä aito läsnäolo ja vuorovaikutus. Leikki pohjautuu kertomuksiin, nähtyihin asioihin, omiin kokemuksiin ja itse koettuihin asioihin sekä aikuisen mallintamiin tapahtumiin, kuten juhliin. Lasten omaehtoinen leikki syntyy vain silloin, kun siihen on tarpeeksi varattu aikaa. Usein leikki tarvitsee myös tietynlaisen ympäristön, joka voidaan mahdollistaa päiväkodissa jakamalla lapsia erilaisiin tiloihin. Leikkiessä on läsnä moninainen vuorovaikutus, jossa ilmenevät tunteet, muistot, toiveet ja tavoitteet. (Mikkola, Nivalainen 2009, 55.)

Leikki syntyy yhteisöllisyydestä, sillä leikin avulla lapsi luo suhteita muiden kanssa, oppii uusia asioita ja tutustuu ympäristöönsä. Jotta lasten leikki voisi olla erityisen

länä olevaa, mielikuvituksellisesti rikasta ja ajallisesti rajatonta tarvitaan aikuisen huomiota ja suojelua. Leikki luo lapsille yhteenkuuluvuutta, ja välillä aikuisen tehtäväksi jää ottaa erilaisten pelien ja leikkien avulla mukaan yksinäiset lapset ja tätä kautta synnyttää me-henkeä. (Karlsson 2000, 20–22.) Aikuinen on toisinaan myös leikin tukija tai ohjaaja. Leikin ohjaamisen tulisi tapahtua epäsuorasti, kuten mahdollistamalla leikkiaika ja leikkirauha sekä sopivia materiaaleja tarjoamalla. Jos leikkiin pitää puuttua suorasti, tulee se tehdä hienovaraisesti keskeyttämättä lasten omaehtoista leikkiä. Päiväkodin arjessa olisi tärkeää huomioida mahdollisuus leikin jatkuvuudelle, sillä usein leikin järjestämiseen ja roolien jakoon kuluu paljon aikaa. Kun leikille annetaan vain vähän aikaa, se jää pintapuoliseksi eikä vuorovaikutusta lasten välillä synny. (Karling ym. 2009, 207–208.)

3.6 Pienryhmätoiminta

Pienryhmässä toiminen on lapsilähtöistä työskentelyä, jossa jokaista lasta kohdellaan yksilönä. Lisäksi pienryhmä toiminnassa hän saa aikuiselta yksilöllistä tukea sekä tunteen arvokkaana olosta. Pienryhmätoiminta perustuu vuorovaikutuksen suunnitteluun ja sen mahdollistamiseen. Toiminta vaatii työvuorojen ja tilojen suunnittelua, jotta päiväkodin arki sujuisi ja toimintaa pystyttäisiin eriyttämään. Pienryhmässä lapsella on enemmän mahdollisuuksia oppia taidoistaan, tekojensa seurauksista ja vaikutuksista toisiin ihmisiin. Lisäksi pienryhmä toiminta lisää arkeen rauhallisuutta ja turvallisuutta, kun kasvattaja saa jakaa huomiotaan yksilöllisesti lapsiin. Pysyvät pienryhmät takaavat lapsille mahdollisuuden ryhmäytyä ja tutustua lapsiin. Kun lapsi saa ensin tutustua pienempään ryhmään, on hänen helpompi tämän jälkeen tutustua myös muihin ryhmän lapsiin. (Mikkola, Nivalainen 2009, 31–37.)

Kasvu osallisuuteen alkaa turvallisesta ryhmästä, jossa tunnetaan ryhmän jäsenten vahvuudet ja heidän osaamisiansa osataan hyödyntää. Aikuisen on tärkeää luoda hyvä ilmapiiriin, jossa ”vapaamatkustajia” ei sallita. Päiväkodin ryhmätoiminnan kautta lasten osallisuus voi laajentua yhteiskuntaan. Kun lapsi oppii taidot vaikuttamaan pienessä ryhmässä, on jatkossa suurempaankin ryhmään vaikuttaminen helpompaa. (Piironen 2007, 10.)

3.7 Kasvattajan rooli ja asema lapsen osallisuudessa

Varhaiskasvatuksen henkilöstö koostuu moniammatillisista kasvattajista, joiden toiminta pohjautuu suomalaisen yhteiskunnan määrittelemiin asiakirjoihin sekä yhteisesti sovittuihin arvoihin, eettisiin periaatteisiin ja toimintatapoihin. Kasvattajayhteisön on tärkeää ylläpitää ja kehittää omaa ammatillista osaamistaan sekä pyrkiä jatkuvasti kehittämään toimintaansa. Lapsen kannustaminen omatoimisuuteen ja omaehtoiseen toimimiseen on tärkeää, jotta lapsi voisi kokea onnistumisen kokemuksia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003, 14–15.) Varhaiskasvatustyön ammattilaisten tehtävänä on vaalia ja suojata lapsuutta sekä mielikuvitusta, luovuutta, leikkimis- ja ilmaisutaitoja. Lapsi tulee iästä riippumatta nähdä aktiivisena osallistujana, joka tutkailee ja rakentaa käsitystä itsestään ja ympäristöstään. (Vilén ym. 2006, 12.)

Jotta lapset voisivat olla osallisia päiväkotinsa arkeen, tarkoittaa se kasvattajan kohdalta halua kunnioittaa lasten mielipiteitään ja antaa mahdollisuus toimia ja ottaa vastuuta (Kiilakoski 2007, 18.). Lasten kuuleminen ja osallisuus lisääntymisen kannalta on kasvattajan itse toimittava aktiivisesti aloitteentekijänä. Usein monet lasten ajatukset tai ehdotukset tulevat esille arjen keskellä vapaamuotoisessa vuorovaikutuksessa. Lasten ideoinnin jälkeen tarvitaan riskinottoa, jolloin uskotaan lapsen ideaan ja uusiin pedagogisiin kokemuksiin. Kun aikuinen luottaa itseensä ja lapsiin toimijoina, hänen on helppo tarttua haasteeseen rakentaa aikuisille ja lapsille yhteinen yhteisö, jossa lapset ovat mukana suunnittelemassa ja vaikuttamassa. Lasten ottaminen mukaan suunnitteluun ja toteutukseen tarvitsee tueksi taustalleen työyhteisön, jossa kannustetaan ja rohkaistaan kokeilemaan, mutta sallitaan myös epäonnistumiset. (Turja 2007, 193.)

Lasten osallisuus ei kuitenkaan tarkoita vastuun ja päätöksenteon siirtämistä lapsille, vaan kehitystason mukaisesti vastuun antamista (Piironen 2007, 6.). Siksi kasvattajan onkin tärkeää havainnoida lasta ja antaa vähitellen hänelle mahdollisuuksia vaikuttaa omaan arkeensa päiväkodissa. Työntekijöiden tulisi yhdessä lasten ja heidän vanhempien kanssa luoda päiväkodin toiminnasta mielekäs, johdonmukainen, monipuolinen ja elämänläheinen kokonaisuus, jossa lapsen omaehtoista toimintaa painotetaan. Tämän avulla voidaan rakentaa lapselle suotuisat olosuhteet elinikäiselle kasvulle ja oppimiselle. Kun aikuinen huolehtii siitä, että lapsen kehittymiselle, kasvulle ja oppimi-

selle on luotu suotuisa ympäristö, hän mahdollistaa lapselle toimimisen omaehtoisesti ja turvallisesti. (Karling ym. 2009, 196.)

Päiväkodin yhteisön rakentaminen vaatii kasvattajilta erityistä ammattitaitoa, kuten ryhmäprosessien ymmärtämistä ja niiden ohjaamista lasten kehitystä tukevaan suuntaan. Kasvattajalta vaaditaan myös kärsivällisyyttä ja kykyä käsitellä erilaisuutta. Alusta asti on tärkeää panostaa lapsiryhmän ilmapiiriin sekä lasten suhteisiin. Toisiin tutustuminen ja ryhmän yhteisten sääntöjen luominen edistävät yhteisöön kuulumista ja vastuunottoa ryhmästä. Yhteisön rakentaminen vaatii kasvattajalta lasten osallisuuden tukemista ja sen kannalta otollisten olosuhteiden luomista. (Rasku-Puttonen 2006, 111–112.) Kun kasvattajalla on riittävästi aikaa seurata lapsia ja olla aidossa vuorovaikutuksessa heidän kanssa, avautuu hänelle paremmin lapsen maailma ja lapsen näkökulma erilaisiin asioihin. Kun on panostettu vuorovaikutukseen lapsen kanssa, paranee myös lasten mahdollisuus vaikuttaa ympäröivään yhteisöön. Kasvattajan on havainnoissaan tärkeää kiinnittää huomiota yksilöllisesti jokaisen lapseen, tunnistaakseen heidän ilmaisukeinonsa ja -tapansa, kuuntelu- ja ajattelutaidot sekä itseluottamus omiin kykyihin ja oikeuksiin. (Turja 2007, 175–176.)

Lasten osallisuuden edistäminen arjessa on usein haasteellista kasvattajille. Kasvattajan tulee ottaa huomioon monia seikkoja, kuten lasten haluttomuus työskennellä yhdessä, liian suuret ryhmä koot ja riittämättömät tilat. Lisähaastetta tuovat myös päiväkodin ryhmien muuttuminen ja vaihtuvuus. Kasvattajan tulisi mallintaa lapsille tilanteita ja kiinnittää huomiota siihen, että lapset oppivat ratkomaan erilaisia näkemyseroja ja ristiriitoja oikeudenmukaisesti. Omalla esimerkillään kasvattaja auttaa ryhmää selviämään konflikteista ja tätä kautta lapset oppivat huolehtimaan yhteisönsä jäsenistä. Kasvattajan on tärkeää myös tukea lapsen aktiivisuutta antamalla lapselle tilaa toimia ja olla vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa. (Rasku-Puttonen 2006, 123–125.) Lasten osallisuuden kannalta aikuisen on ennen kaikkea tärkeää omaksua uusi pedagoginen työskentelymalli. Reflektoimalla omia käytännön kokemuksia työntekijä tulee tietoiseksi toimintansa taustalla olevasta hiljaisesta tiedosta ja uskomuksista sekä suhteuttaa se omaksumaan uuteen tietoon. Uusi tieto, esimerkiksi lasten osallistamisesta on helppo omaksua pinnallisesti, mutta ilman oman työn reflektointia on uuden työskentelytavan oppiminen ja käytäntöön vieminen mahdotonta. (Turja 2007, 173–174.)

Kasvatustoiminnan kehittäminen tapahtuu arkipäivässä, johon kuuluu oma käyttöteoria, kasvatuskumppanuus, lasten hyvinvoinnista huolehtiminen, työyhteisön toimivuus, arkipäivässä jaksaminen sekä halu uudistua. Kehittämistä voidaan tehdä reflektion kautta, jolla tarkoitetaan toimijoiden itsetietoisuuden kehittämistä suhteessa kasvatustyön luonteeseen ja sen merkityksestä omaan toimintaan. Lisääntyneen tietoisuuden avulla mahdollistetaan henkilökohtaista kasvua ja kehittymistä. Jotta työtapaa voitaisiin kehittää, tarvitaan aikaisemmasta käytännöstä irtautumista, omien uskomusten ja käytäntöjen tarkastelua. Tämän pohtimisen kautta pyritään ymmärtämään miksi tietty toimintatapa ei toimi ja millä tavoin toimintaa voitaisiin muuttaa. (Ojala 2009, 27–28, 35.)

3.8 Lapset mukaan toimintaan

Pekki ja Tamminen selvittivät tutkimuksessaan Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksessa määriteltujen lapsen oikeuksien toteutumista sekä lasten kehityksellisten perustarpeiden toteutumista palveluissa. Tutkimuksessa selvisi, että päivähoitossa lasten nähtiin osallistuvan päiväkodin arjen suunnitteluun sekä yhteisten sääntöjen luomiseen. Kuitenkin toivottiin, että lapsilla voisi olla enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa myös pihojen, leikkikenttien ja sisätilojen suunnitteluun. Lasten osallisuus päiväkodissa nähtiin tapahtuvan aikuisen kautta. Aikuinen kysyy lapsen mielipidettä, pohtii asioita yhdessä lasten kanssa, keskustelee, kuuntelee ja arvostaa lasten mielipiteitä. Kasvattaja antaa myös valinnanmahdollisuuksia lapsille sekä tarvittaessa tunnistavat heidän tarpeensa. Toisaalta lapsen osallisuuden tärkeinä tekijöinä ovat lapsen oma aktiivisuus, käyttäytyminen ja vuorovaikutustaidot. (Pekki, Tamminen 2002, 32–33.)

Yksi tapa lasten osallistamiseen on erilaisten keinojen mahdollistaminen, kuten antamalla sosiaalisia, kulttuurisia, toiminnallisia ja taloudellisia voimavaroja lapsen käyttöön. Tärkeää lasten osallisuutta kehittäessä on myös, että lasten ja aikuisten välisiä suhteita ja vallan käyttöä tarkastellaan sekä jaetaan tasapuolisesti, lasten toimijuutta korostetaan ja lasten tuottama tieto hyväksytään arvostaen. (Kiili 2006, 206.) Lasten osallistamisen edistämiseksi tarvitaan aikaa yhteiseen kohtaamiseen ja toimimiseen, osallistumisvalmiuksien kehittymiseen tulee antaa tukea sekä koulutuksia, joissa voidaan esimerkiksi perehtyä lapselle ominaiseen ilmaisuun ja tapoihin toimia. Lisäksi lapsille tulee antaa toimintamuotoja, joissa voidaan tukea heidän valmiuksiaan vuoro-

vaikutukseen ja yhteistoimintaan sekä itseilmaisuun ja luoviin menetelmiin. Lasten osallistamisen edellyttämiseksi tarvitaan myös aikuisten asennemuutosta auktoriteetin häviämättömydestä, tasapuolisesta vallan käytöstä lasten kanssa, lasten aktiivisesta toimijuudesta sekä lasten asiantuntijuudesta omasta elämästään. (Nivala 2009, 16.)

Jotta lapset voitaisiin ottaa mukaan toimintaa, on otettava huomioon heidän ideansa ja aloitteena sekä selvitettävä minkälaisia ajatuksia ja toiveita heillä on. Lapsilta kysyminen on toisaalta kuitenkin ongelmallista, sillä usein heiltä kysytään sellaisia asioita joihin halutaan tietynlainen vastaus tai jo itse kysymys ohjaa vastaamaan tietyllä tavalla, kuten ”miten sanotaan...”. Lapset ovat sosiaalisia ja tietävät kuinka vastata aikuisen odotuksiin. Usein he osallistuvat keskusteluun aikuisen toivomalla tavalla, kun lapsi menettelee miettimällä aikuisen haluamaa vastausta, häneltä jää sisällön pohtiminen toissijaiseksi ja vastaukset lyhyiksi. Tällöin joudutaan esittämään lisäkysymyksiä ja tilanne voi kärjistyä kuulusteluksi. Keskustelusta lapsen kanssa saadaan paljon antoisampi, kun annetaan lapselle tilaa kysellä, pohtia, molemmat osapuolet ovat asiasta aidosti kiinnostuneita ja ollaan vastavuoroisia. (Karlsson 2003, 34–36.)

Päivi Virkin tekemässä tutkimuksessa päivähoitossa olleet 5-vuotiaat lapset pääsivät arvioimaan laatua. Tutkimus toteutettiin Lappeenrannan kaupungissa haastattelututkimuksena noppapelin avulla. Noppapelin avulla tehdyllä haastattelulla haluttiin kuulla lasten mielipiteitä omasta päivähoitostaan, hoitopaikan toiminnasta, kasvuympäristöstä sekä lapsen suhteista kasvattajiin ja kavereihin. Tutkimuksesta selvisi, että lapset kokevat jokaisella olevan mahdollisuus vaikuttaa oman toimintansa kautta päivähoitoryhmän toimintaan. Lapset voivat yhdessä ryhmän ja aikuisten kanssa suunnitella päivittäistä toimintaa, järjestää leikkipaikkansa ja leikkiä rauhassa yksin tai toisten kanssa. Vastaukset kertoivat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen olevan kohtalaisen hyvää. Se miksi lasten osallistumista vastustetaan voi syynä olla, ettei lapsia haluta sotkea aikuisten elämään. Lasten vallan katsottiin vain saavan pahaa aikaan sekä tekemään aikuisen huolenpidosta ja kasvatuksesta turhaa. (Virkki 2007, 27, 34–35.)

Lasten osallisuuden keskeisiä esteitä ovat aikuisten kiire sekä aikuisten ja lasten osallistumisvalmiuksien puutteet, etenkin vuorovaikutustaidoissa. Esteiksi lapsen osallistumista ja oikeuksia korostettaessa nousevat myös aikuisten ennakko-oletukset, kuten aikuisten auktoriteetin häviäminen ja vallan siirtyminen vääriin käsiin. Aikuisilla on usein oletus siitä, että lapset ovat pieniä ja kyvyttömiä ollakseen osallisia sekä tunte-

mus siitä, että aikuinen tietää paremmin mitä lapsi tarvitsee ja mikä on lapsen edun mukaista. Usein esteenä on myös puute lapsen osallisuutta mahdollistavista ja tukevista toimintamuodoista. (Nivala 2009, 15.)

4 KASTE- JA LAPSEN ÄÄNI -KEHITTÄMISOHJELMAT

4.1 Kaste-ohjelma

Kaste-kehittämishjelma on sosiaali- ja terveysministeriön strateginen ohjausväline sosiaali- ja terveyspolitiikan johtamiseen. Ohjelma määrittää sosiaali- ja terveyshuollon kehittämistavoitteet ja toimenpiteet vuosille 2008–2011. Se sisältää 39 toimenpidettä, joita toteuttavat valtio, kunnat, kuntayhtymät ja erilaiset järjestöt. Ohjelman pää tavoitteina on lisätä terveyttä, hyvinvointia ja osallisuutta, vähentää syrjäytymistä sekä parantaa palveluiden laatua, vaikuttavuutta, saatavuutta ja kaventaa alueellisia eroja. Tavoitteet pyritään saavuttamaan ennaltaehkäisemällä ongelmia ja puuttamalla niihin mahdollisimman varhain, varmistamalla ammattihenkilöiden osaaminen ja riittävyys sekä luomalla ehyet palvelukokonaisuudet ja toimintamallit sosiaali- ja terveydenhuoltoon. (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissohjelma (Kaste).)

4.2 Lapsen ääni -kehittämissohjelma

Lapsen ääni -kehittämissohjelma on saanut alkunsa Kaste-ohjelman tavoitteista sekä lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen kehittämistarpeista Etelä-Suomessa. Kehittämissohjelma perustuu laaja-alaiseen ja moniammatilliseen yhteistyöhön eri toimijoiden kesken. Toteutus alueena on Etelä-Suomi vuosien 2009–2011 aikana. Pää tavoitteina ovat lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen varhaisella tuella ja intensiivisillä nuoriin kohdistuvilla interventioilla. Näistä laajoista tavoitteista on laadittu kaksi osatavoitetta. Ensimmäisenä on ennaltaehkäisevän ja varhaisen rakenteiden, toimintatapojen, työmallien ja osaamisen laaja kehittäminen ja levittäminen peruspalveluissa ja toisena pyrkiä kehittämään intensiivisiä, nopeita ja joustavia matalan kynnyksen interventioita lasten ja nuorten koulu-, lastensuojelu- ja mielenterveyden ongelmiin puuttumiseen. Ohjelman aikana pyritään kokoamaan ja tuottamaan mahdollisimman paljon tietoa Etelä-Suomen lapsille, nuorille ja lapsiperheille suunnattujen palveluiden tilasta sekä hyvinvoinnin kehityksestä. Toimintaa pyritään jatkamaan vuosina 2011–2013 pysyvimpien muutosten ja pitkän aikavälin vaikutusten saavuttamiseksi. Kehittämissohjelmaa toteutetaan eri verkostoissa, eri paino-

tuksin Etelä-Suomen, Länsi- ja Keski-Uudellamaalla, Itä-Uudellamaalla ja Kaakkois-Suomessa. (Lapsen ääni -kehittämishjelma.)

Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto on yksi Lapsen ääni -osapiloteista, jota toteuttaa viisi kuntaa; Hamina, Kotka, Miehikkälä, Pyhtää ja Virolahti. Hanke tukee ja kehittää ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen toteutumista lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluissa. Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto -hankkeen tavoitteina on luoda selkeät toiminta periaatteet ja joustavat yhteistyömallit lasten ja nuorten kanssa työskenteleville, vahvistaa varhaisen tuen ja puuttumisen toteutumista peruspalveluissa sekä edistää lasten ja nuorten osallisuutta arjessa. Hankkeen kehittämistyön konkreettiset toiminnot ovat moniammatillisuus, osallisuus ja varhainen tuki, joita toteutetaan erilaisten pilottien ja kyselyiden avulla. (”Lapsen ääni ei kuulu, jos aikuiset koko ajan puhuu!”.)

Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston yhtenä päätavoitteista on lisätä lasten ja nuorten osallisuutta heidän arjessaan. Osallisuuden saavuttamiseksi henkilöstöä koulutetaan sekä edistetään pilotoimalla osallisuutta tukevien työmenetelmien käyttöönottoa peruspalveluissa. Varhaiskasvatuksessa toteutettavia osallisuus pilotteja hankkeessa on kolme, jotka toteutetaan Kolmikulman, Meripirtin ja Virojoen päiväkodeissa. Pilottien aiheena ovat lasten osallisuus arjen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa, omahoitajuus sekä esikoululaisten arjen osallisuus. (Osallisuuden visio.)

5 KOLMIKULMAN PÄIVÄKOTI JA OSALLISUUSPILOTTI

Lapsen äänen kuuluminen ja osallisuuden lisääminen on yksi osallisuus vision piloteista ja se toteutetaan kotkalaisessa Kolmikulman päiväkodissa. Kohderyhmänä piloteissa ovat päiväkodin henkilöstä ja hoidossa olevat lapset. Pilotin tavoitteena on edistää lapsen osallisuutta oman arjen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Päiväkoti on asettanut itselleen pilottiin toimenpiteiksi lasten toiminnan havainnoinnin ja kirjaamisen lisäämisen, lapsien mukaan ottamisen toiminnan suunnitteluun lasten kokouksien avulla, pienryhmätoiminnan lisäämisen, lapsille soveltuvan arviointityökalun suunnittelun ja käyttöönoton, leikin jatkuvuuden mahdollistamisen, toimintaympäristön muokkaamisen sekä verkostoitumisen hankkeen muiden varhaiskasvatuspilottien kanssa. (Kolmikulma.)

Kolmikulman päiväkoti on rakennettu vuonna 1941, jolloin perustettiin Mannerheimin lastensuojeluliiton Karhulan tehtaiden osasto ry:n lastenseimi 25 lapselle. Vuonna 1971 se sai nimensä Kolmikulman päiväkoti ja neljä vuotta myöhemmin siirtyi Karhulan kauppalalle. Kun Karhulan kauppala liitettiin 1977 Kotkaan ja päiväkoti siirtyi Kotkan kaupungin hyvinvointi palveluiden alle. (Kolmikulman varhaiskasvatussuunnitelma.)

Päiväkodissa toimii kaksi lapsiryhmää, 0-4 -vuotiaat hattarat ja 3-6 -vuotiaat pilvet. Henkilökuntaan kuuluu hallinnollinen päiväkodinjohtaja, kaksi lastentarhan opettajaa, neljä lastenhoitajaa ja laitoshoitaja, lisäksi ulkopuolinen siistijä huolehtii siivouksesta päivittäin. Päiväkodissa työntekijät arvostavat toisiaan ja omalta osaltaan pyrkivät luomaan rakentavat, lämpimät, hyvät ja luottamukselliset suhteet toisiinsa, lapsiin ja perheisiin. Kolmikulman varhaiskasvatussuunnitelman arvoja ovat hyvä ja monipuolinen kasvuympäristö, lapsen yksilöllisyyden ja erilaisuuden huomioiminen, mahdollisuus tulla syliin ja olla lähellä sekä hyvän kasvatuskumppanuuden vaaliminen, jolloin yhdessä ideoidaan, keskustellaan ja yhdistetään näkökulmia lapsen parhaaksi. Työtaivoiksi on omaksuttu dokumentointi, havainnointi ja arviointi. (Kolmikulman varhaiskasvatussuunnitelma.)

Päiväkodin arki noudattaa tiettyä päiväohjelmaa, jossa ennen aamupalaa on aikaa leikkiä. Aamupalan jälkeen alkaa toiminta-aika, jolloin on mahdollista lukea, askarrella, leikkiä, laulaa, jumpata ja ynnä muuta sellaista. Aamupäivästä ennen ruokailua pyritään aina menemään ulos. Ruokailun aikana harjoitellaan itsenäistä syömistä ja kauriita pöytätapoja sekä lasten maku- ja ruokailutottumuksia avarretaan. Puoliltapäivän alkaa päivälepo, jonka jälkeen tarjotaan välipalaa. Ennen kotiin lähtöä lapset saavat leikkiä ulkona ja sisällä säänmukaisesti. Kolmikulman varhaiskasvatussuunnitelman mukaan päiväkodissa vallitsee kiireetön ilmapiiri, jossa kaikkien on hyvä olla ja jokaisella lapsella on mahdollisuus tulla syliin. Päiväkodissa kiinnitetään huomiota siihen, että sinne on helppo tulla, tarjolla on mielekästä tekemistä, jonka avulla lapset saavat kokea elämyksiä ja hyvää oloa ryhmässä. Päiväkodissa leikille annetaan aikaa, arvostusta ja sitä tuetaan. (Kolmikulman varhaiskasvatussuunnitelma.)

Kolmikulman päiväkodissa lapsille halutaan taata hyvä kasvu- ja oppimisympäristö. Psykkisen ympäristön tulee taata lapselle turvallinen olo päivähoitossa. Tätä vahvistetaan kannustavalla, iloisella, innostavalla ja lämminhenkisellä ilmapiirillä sekä ko-

dinomaisuudella. Lapsen turvallisuutta lisäävänä seikkana ovat myös työntekijöiden kesken sovitut selkeät pelisäännöt ja yhteiset linjaukset. Tiloiltaan päiväkotia antaa hyvät mahdollisuudet pienryhmätoimintaan, sillä isokokoisia huoneita on paljon ja niitä pyritään käyttämään järkevästi jakamalla lapsia pienryhmiin esimerkiksi leikkimään. Lapsella on kuitenkin mahdollisuus myös vetäytyä rauhalliseen nurkkaukseen ja olla yksin. Piha-alueet ovat jaettu kahteen aidattuun alueeseen, joissa on tilaa juosta ja leikkiä. Lisäksi lähiympäristö ja luonto tarjoavat hyviä mahdollisuuksia retkeilyyn ja kaupunkiympäristöön tutustumiseen. (Kolmikulman varhaiskasvatussuunnitelma.)

Päiväkodinjohtajana toiminut Mari Nieminen kertoi sähköpostihaastattelussa (24.8.2010), että pilottiin mukaan lähteminen oli helppoa. Päiväkodissa oli aiemmin aloitettu toiminnan muutosta lasten havainnoinnin ja dokumentoinnin kautta. Lisäksi päiväkodin henkilökunta oli jo ennen pilotin alkamista kiinnostunut siitä, kuinka lasten ääni saataisiin kuuluville ja lasten osallisuutta pystyttäisiin parantamaan. Pilotin kautta päiväkodin henkilökunta toivoo saavansa lisää työvälineitä dokumentointiin, joita olisi helppo käyttää toiminnan ohessa. Myös pienryhmätoimintaan haluttiin uusia ideoita. Pilotissa Niemistä erityisesti kiinnostaa lapsen osallisuuden ja äänen kuuleminen varhaiskasvatustyön kehittämisen muotona sekä aikuisen läsnäolon tärkeys ja herkkyys huomata lapset yksilöinä, osana ryhmää.

6 TUTKIMUS

6.1 Tutkimuksen kohdejoukko ja tavoite

Tutkimuksen kohdejoukkona on Kolmikulman päiväkodin henkilökunta ja hoidossa olevat lapset. Tavoitteena on selvittää, kuinka lapset kokevat voivansa vaikuttaa päiväkodin arkeen sekä se, miten osallisuus ilmenee päiväkodissa. Koska lasten osallisuus on myös aikuisia ja heidän asenteitaan koskeva, haluan tutkimuksessani selvittää myös, millainen on aikuisen rooli. Tutkimus kuitenkin perustuu pääosin lapsen äänen ja näkökulman esille tuomiseen.

Tutkimusongelmani ovat:

- Miten lapset kokevat olevansa osallisia päivähoidossa?
- Millainen on aikuisen rooli lasten osallisuudessa?

6.2 Tutkimuksen toteuttaminen

Valitsin tutkimusaiheeksi lasten osallisuuden, sillä se oli aihe suosituksena lastentarhanopettajan pätevyyttä haluaville sekä sen kiinnostavuuden vuoksi. Lasten osallisuus oli minulle entuudestaan hieman tuntematon, joten ajattelin sen lisäävän mielenkiintoni tutkimusta kohtaan. Lisäksi lasten osallisuus on ollut ajankohtaisesti puheenaiheena, joten tietoa varmasti löytyisi. Uskon, että löytämäni tieto auttaa minua tulevaisuudessa työssäni kiinnittämään huomiota lasten kohtaamiseen, päiväkodin arkeen ja lasten osallisuuteen. Toivon, että tutkimuksestani toisi pohdittavaa ja kehittämisideoita päiväkodeille, jotka miettivät lasten osallisuuden lisäämistä arjessa.

Opinnäytetyöni tekeminen lähti käyntiin lokakuussa 2009, kun valitsin aiheekseni lasten osallisuuden. Samoihin aikoihin kävin keskustelun Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston projektipäällikkö Tiina Palviaisen kanssa opinnäytetyö aiheesta ja hankkeen sisällöstä. Opinnäytetyöaiheeni vahvistettiin 2.12.2009, jonka jälkeen työ jäi alkuvuodeksi mietintään ja odottamaan motivaatiota lähdekirjallisuuden etsimiseen. Alkuvuoden 2010 aikana kävin muutaman kerran Tiina Palviaisen juttusilla aiheeni suhteen ja kyselemässä miten pilotti on edennyt päiväkodissa. Toukokuussa 2010 minulla oli aloitusseminaari, jota ennen olin pohtinut opinnäytetyöni rajausta ja sisältöä. Tällöin olin suunnitellut tutkimuksen suuntautuvan pilotin muutoksiin ja siihen kuinka pilotin kolme osa-aluetta suunnittelu, toteutus ja arviointi ovat osallistaneet lapsia päiväkodin arkeen. Aloitusseminaarista sain ehdotuksia kuinka minun olisi hyvä edetä, mihin suuntaan tutkimusta kannattaisi rajata sekä varmuutta työnetenemisen suhteen.

Kotkan kaupunki hyväksyi 22.6.2010 tutkimuslupani. Olin päättänyt työni sisältävän teoriaa lapsen osallisuudesta, sen ilmenemisestä päiväkodissa ja tukemisesta. Aluksi lainasin lähdekirjallisuutta, aloin lukea sitä läpi ja pikkuhiljaa aloitin teorian kirjoittamisen. Teoriaa kirjoittaessani kiinnostukseni suuntautui enemmän lapsen kokemukseen osallisuudesta. Elokuussa alkoi aktiivinen kirjoittaminen, ja syyskuun puoleen väliin mennessä olin saanut teorian kirjoitettua. Tämän jälkeen alkoi lasten haastattelun tekeminen ja tutkimusosion kirjoittaminen. Syyskuun 24. päivä 2010 kävin päiväkodissa haastattelemassa lapsia. Vajaa viikko ennen haastattelua, vein päiväkotiin kirjallisen lupa-anomuksen (liite 1) vanhemmille lasten haastatteluun. Päiväkodin toimintaan, arvoihin ja kasvatustapoihin tutustuin sen varhaiskasvatussuunnitelman kautta.

Haastattelurunkooni (liite 2) sain ideoita Lappeenrannan ja Vantaan kaupunkien tekemistä lasten osallisuuden tutkimuksista. Lappeenrannan kaupunki on selvittänyt jo useampaan kertaan lasten mielipidettä varhaiskasvatuksesta. Vinkkejä omaan työhöni, otin sen kolmannesta, vuoden 2007, tutkimuksesta ”Kaikki tääl on miun kavereita” 56-vuotiaiden lasten mielipiteitä varhaiskasvatuksesta. Vantaan kaupungin haastattelussa (2009) kysyttiin 5–6-vuotiailta lapsilta päivähoiton mielekkyydestä, sekä siitä kuinka he voivat vaikuttaa päiväkotinsa toimintaan, suunnitteluun ja sääntöihin. Tutkimus kulkee nimellä ”haastattelututkimus Vantaan päiväkodeissa 5–6-vuotiaat päivähoiton laatua arvioimassa”. Poimin itseäni kiinnostavia kysymyksiä molemmista haastattelusta ja tarpeen tullen muokkasin sekä tein myös muutaman kysymyksen itse. Hahmottelin haastattelurunkoon määritelmän ”osallisuus on liittymistä, kuulumista ja vaikuttamista”, jonka avulla pyrin selventämään itselleni, mitä kysymyksellä tarkoitetaan. Osa-alueiltaan haastattelun kysymykset jakautuivat päivähoiton mielekkyyteen, vuorovaikutukseen aikuisen kanssa, leikkiin ja vaikutusmahdollisuuksiin päivähoitossa.

Ennen haastattelua luin kysymykset moneen kertaan ääneen, jotta voisin esittää niitä lapsille varmemmin ja vapaammin paperiin tuijottamatta. Haastattelu tapahtui päiväkodin yhdessä huoneessa, jossa lapset nukkuivat. Kun lapsi ohjattiin huoneeseen, pyysin häntä valitsemaan huoneesta mukavan paikan haastattelua varten. Kaikki lapset halusivat istua lattialla maton päällä. Aluksi ohjeistin haastattelun kertomalla sen sisältävän 17 helppoa kysymystä, joihin lapsi varmasti osaisi vastata. Sanoin myös, ettei haittaa, jos lapsi ei osaa vastata kysymykseen. Haastattelu alkoi lapsen iän kysymisellä, jonka jälkeen siirryin kysymyksiin päivähoiton mielekkyydestä ja siellä osallistumiseen. Tämän jälkeen kysymysaiheet ohjautuivat aikuisen kanssa käytävään vuorovaikutukseen ja sitten leikkimiseen. Viimeinen osa-alue koski toiveita ja vaikuttamista. Tarkoitus lopuksi oli saada hyviä vastauksia kysymykseen, mitä lasten mielestä oli osallisuus, mutta kukaan vastaajista ei osannut kertoa mitään.

Haastattelut sujuivat hieman niin kuin pelkäsin, sillä hyvää dialogia ei lasten kanssa pahemmin syntynyt. Mutta onneksi lapset vastasivat syventävästi edes osaan kysymyksistä ja sain niistä hyviä vastauksia. Lapsia selvästi jännitti, sillä vastaukset olivat nopeita ja lasten elekieli viittasi jännittyneisyyteen, esimerkiksi yksi tyttö pyöritteli lähes koko haastattelun ajan hiustupsua käsissään. Jännittyneisyyteen viittaisi myös

se, että aluksi lapset saattoivat vastata "en tiedä". Jos lapsi ei osannut heti vastata toistin kysymyksen tai esitin sen toisin sanoen.

Kun lasten haastattelu oli pidetty, purin äänitetyt haastattelut seuraavana päivänä sanasta sanaan, ja sitten aloin jaottelemaan vastauksia ja tekemään niistä yhtenäisiä kokonaisuuksia. Tämän jälkeen pohdin vastauksia tarkemmin ja syvällisemmin mitä lapset mahtoivat sanomisillaan tarkoittaa. Koska lasten haastattelun jälkeen minulle jäi hieman aukkoja, miten asiat oikeasti sujuvat, päätin kysyä päiväkodin henkilökunnalta asian laittaa kyselyn (liite 3) avulla. Lisäksi halusin saada myös heidän näkökulmansa esille, olihan toinen tutkimuskysymykseni aikuisen rooliin lasten osallisuudessa. Laitoin aluksi päiväkodin johtajalle kysymykset sähköpostitse, mutta vein ne myöhemmin myös paperiversiona päiväkotiin. Ajattelin tämän paperiversion muistuttavan henkilökuntaa heidän mielipiteensä tärkeydestä ja olevan konkreettinen välinen asioiden pohtimiseen yhdessä.

6.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen. Tälle tutkimustyypille ominaista on, että tutkimus on todellisen elämän kuvaamista ja että tutkimuksessa pyritään löytämään tai paljastamaan tosiasioita, eikä todentamaan jo olemassa olevia toteen perustuvia väittämiä. Tunnusomaista kvalitatiiviselle tutkimukselle on, että se on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto kerätään ihmisiltä luonnollisissa, todellisissa tilanteissa, jotta tutkittavien näkökulma pääsee esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157–160.) Tutkimusmenetelmäksi valitsin lasten haastattelun ja lisäksi lähetin päiväkodille kyselylomakkeen saadakseni varmistuksen lasten esittämiin mielipiteisiin. Tutkimuksessani haastatteluun osallistuivat lapset, sillä vain lapsilta kysymällä saadaan tietää heidän mielipiteensä, ja tutkimuksessa oleellista on lapsen äänen kuuleminen.

6.3.1 Haastattelu lapsille

Haastattelu on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen päämenetelmiä. Lisäksi se on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, jossa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa. Haastattelun etuina ovat mahdollisuus joustavaan aineiston keruuseen ja aiheiden säätelyyn. Haastattelu voidaan valita monesta syystä, kuten haastateltavalle halutaan antaa mahdollisuus tuoda vapaasti tietonsa esille, samalla voidaan ha-

vainnoida vastaajan ilmeitä ja eleitä tai vastauksiin halutaan saada selvennystä, kuten perusteluita ja käyttää lisäkysymyksiä. Haittapuoliksi taas nimetään aikaa vievyys ja sosiaalisesti suotavien vastauksien saaminen. (Hirsjärvi ym. 2007, 199-201.)

Toteutin haastattelun 4–5-vuotiaille lapsille yksilöhaastatteluna, mutta kahden ujon lapsen turvaksi tuli mukaan päiväkodin lastentarhanopettaja. Haastatteluun suunnitellut kysymykset (liite 2) pikemminkin toimivat teemoina, joita jokaisen lapsen mukaan muokkasin. Asiayhteys ei kuitenkaan muuttunut, vaikka kysymysjärjestys saattoi hie-man vaihdella. Haastattelu oli siis alkujaan strukturoitu, jolla tarkoitetaan lomakehaastattelua, jossa kysymykset ja niiden järjestys on ennalta laadittu. Ensimmäisen haastattelun lähtiessä käyntiin sai haastatteluni kuitenkin enemmän teemahaastattelun piirteitä, sillä kysymysjärjestys vaihtui ja ne muotoutuivat omanlaisikseen jokaiselle haastattavalle. (ks. Hirsjärvi ym. 2007, 203.)

Ennen haastattelua lasten vanhemmilta oli kysytty kirjallisesti lupa (liite 1) sekä haastattelurungon olin tarkistuttanut useasti opinnäytetyöni ohjaajalla ja kysynyt mielipidettä muutamalta lasten parissa työskentelevältä tutulta. Lupalappu oli jätetty yhdeksälle lapselle, joista neljä palautui, lisäksi haastatteluamuna kysyttiin lupa yhden lapsen vanhemmalta. Yksi luvan saanneista lapsista ei halunnut osallistua haastatteluun. Neljältä lapselta jäi syystä tai toisesta lupalappu palauttamatta, ja yksi oli kipeänä. Lapsille oli kerrottu aikaisemmin, että olen tulossa osaa heistä haastattelemaan, ja minut otettiin lämpimästi vastaan.

6.3.2 Kysely päiväkodin henkilökunnalle

Lasten haastattelun tueksi kysyin kirjeitse päiväkodin henkilökunnan mielipidettä osallisuudesta sekä täydentäviä tietoja muutamii minua askarruttaviin kysymyksiin (liite 3). Kyselyyn päädyin siksi, että pääpaino tutkimuksessani on lasten mielipiteen kuulemisella, mutta vastaajien vähyydestä johtuen tarvitsin tarkempia tietoja päiväkodin henkilökunnalta. Kyselyn etuihin voidaan lukea ajan säästäminen, mutta toisaalta kyselyn tuoma tulos voi olla pinnallinen ja teoreettisesti vaatimaton. (Hirsjärvi ym. 2007, 190). Kyselyn lähetin kirjeenä 1.10.2010 päiväkodin henkilökunnalle, johon heitä pyysin vastaamaan yhdessä, sillä ajattelin näin saavani enemmän sisältöä vastauksiin, kuin että olisin vain kysynyt päiväkodinjohtajalta.

Kyselylomake sisältää kysymyksiä lasten osallistamisesta päiväkodissa, sen tukemisesta, mielipiteen aikuisen roolista lapsen osallisuudesta, lastenkokouksia pidosta ja lasten päätösvallasta päiväkodissa. Päiväkodin henkilökunnasta kyselyn vastaamiseen oli osallistunut lastentarhanopettaja, kaksi lastenhoitajaa ja laitosapulainen. Kyselylomakkeen sain takaisin 5.10.2010 sekä liitteenä päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelman, joka toimi tutkimukseni apuvälineenä taustatietoja ja päiväkodin periaatteita kirjoittaessani.

6.4 Aineiston analyysi

Tutkimuksen ydinasioita ovat aineiston analyysi eli tulkintojen ja johtopäätösten teko. Analyysivaiheessa selviää, minkälaisia vastauksia tutkimusmenetelmien kautta on saatu, mutta myös se, millaisia kysymyksiä olisi ehkä pitänyt asettaa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston järjestämisessä analyysijä varten on suuri työ, tärkeää on että aineiston käsittely ja analysointi aloitetaan mahdollisimman pian keruuvaiheen jälkeen. Kun tulokset on analysoitu, ei tutkimus kuitenkaan ole vielä valmis, vaan tämän jälkeen on tehtävä oma tulkinta ja luotava tuloksista yhteneväisyyksiä. (Hirsjärvi ym. 2007. 216-224.)

Kun haastattelu oli pidetty, aloitin tuloksien analysoinnin purkamalla äänitykset haastatteluista yksitellen sanasta sanaan. Kun kaikki haastattelut oli litteroitu, aloin ensiksi pohtia kysymyksiä haastattelurunkoon tekemäni jaottelun mukaan ” osallisuus on liittymistä, kuulumista ja vaikuttamista”. Kysymysten jaottelu oli hieman hankalaa valitsemani määritelmän mukaan, mutta vastauksista muodostui nopeasti yhtenäisiä kokonaisuuksia. Tämän jälkeen jaottelin ja yhdistelin vastaukset tietyn teeman alle, esimerkiksi lapsen kokemus leikistä, joista sitten muodostuikin omat kappaleet tulos osioon.

Päiväkodin henkilökunnalle tekemäni kyselyn luin ensiksi moneen kertaan, jotta ymmärtäisin ja sisäistäisin vastaukset hyvin. Tämän jälkeen tein vastauksista tuloksia hyödyttäviä tulkintoja ja sitten liitin ne tutkimustuloksiin. Kyselylomakkeeseen oli kirjoitettu mielestäni riittävästi tietoa, ja ne vastasivat hyvin siihen, millaista tietoa olin vailla.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Taustatiedot

Haastatteluun osallistui Kolmikulman päiväkodista neljä lasta, 1 poika ja 3 tyttöä. Lapsista kaksi oli 4-vuotiaita ja kaksi oli 5-vuotiaita. Haastattelut kestivät keskimäärin noin neljän minuuttia. Haastattelin lapset rauhaisassa huoneessa, jossa pystyin olemaan lapsen lähellä ja hänen kanssa samalla tasolla. Äänitin haastattelut, jotta voisin enemmän keskittyä kysymysten tekemiseen sekä pienimuotoiseen lasten havainnoimiseen haastattelun yhteydessä. Tutkimustuloksissa on myös huomioitu henkilökunnan kyselyn tulokset sekä päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelman sisältö.

7.2 Päivähoidon mielekkyys

Ensimmäinen kysymykseni koski päiväkotien tulon mielekkyyttä, johon kaikki haastateltavat vastasivat myönteisesti. Jokainen haastatelluista osasi kertoa, että päiväkodissa tehdään heidän mielestään mukavia asioita, kuten piirretään, kuunnella aikuisen lukemaa satua, ollaan ulkona, leikitään kavereiden kanssa sekä pelataan erilaisia pelejä. Kaikki lapset kertoivat, että päiväkodissa on mielenkiintoisia ja kivoja leluja, pelejä sekä muita tavaroita lasten käyttöön. Eräs lapsi kertoi, että tavarat on sijoitettu päiväkodin tiloissa niin, että lapsen on helppo niitä käyttää. Päiväkodin lelut eivät välttämättä ole kuitenkaan niin suuressa suosiossa, kun lapsilla on mahdollisuus tuoda oma lelu mukaan hoitopäiväksi. Yhdessä haastattelussa nousikin esille, että toiset lapset mieluummin leikkivät omilla leluillaan. Osa haastatelluista lapsista kuitenkin pelasi päiväkodin peleillä. Katselin hieman päiväkodin tiloja haastattelupäiväni: huomasin, että erilaisia tiloja ja leikkivälineitä lasten käyttöön oli paljon. Leikkiympäristön tulisi olla mielenkiintoinen, mielikuvitusta herättelevä, mahdollistaa sekä tytöille että pojille erilaisia leikkejä, mutta tilaa tulisi olla myös rauhoittumiseen, ja mielestäni päiväkodista löytyi näitä kaikkia puolia.

7.3 Lapsen kokemus leikistä

Henkilökunnan haastattelusta ilmeni, että lapset saavat aamupiirissä valita, mihin leikkiin he haluavat ryhtyä ja kenen kanssa. Päiväkodissa tiloja on järjestelty niin, että leikki pienryhmissä on mahdollista. Aikuisen tehtäväksi lasten leikkiessä jääkin harjoituttaa niitä taitoja, joihin lapsella on valmiudet sekä tukea leikkitaitojen kehittymis-

tä. Leikille on päiväkodissa aina aikaa ja se on pääosassa lapsen päiväohjelmassa. Askarteluun ei lapsia pakoteta, jos on hyvä leikki kesken. Toimintatuokioista voi kuitenkin palata takaisin leikkimään.

Haastatteluni leikkimisestä alkoivat kysymyksellä ”saatko itse valita leikkisi”, johon kolme vastasi myöntävästi ja yksi lapsi kertoi, että leikki päätetään yhdessä kavereiden kanssa. Kaikki lapset olivat sitä mieltä, että he voivat päättää kenen kanssa leikkivät. Yksi lapsista mainitsi mieluummin leikkivänsä yksin. Leikkipaikka lasten mukaan saadaan valita itse ja halutessaan sen sai järjestellä, esimerkiksi haastattelupäivänä tehty maja oli lasten itse rakentama. Haastattelurungossani oli kysymys leikkirauhasta, jonka jostain syystä muistin esittää vain osalle lapsista. Vastaukseksi sain, että lapsilla oli mahdollisuus leikkiä rauhassa ja toisten kohdalta voin olettaa, että leikkirauha tataan lapsille, sillä päiväkotit on kiinnittänyt niin paljon huomiota leikkiin. Kysyttäessä leikin siivoamista siirryttäessä toiseen toimintoon sain hieman eriäviä vastauksia. Kolme oli leikin korjaamisen kannalla, mutta yksi vastaajista kertoi, että leikin voi jättää, jotta sitä voisi jatkaa myöhemmin. Leikin jatkuvuuden kannalta olisi tärkeää saada jättää leikki paikoilleen, sillä usein itse leikin järjestely vie suurimman osan ajasta ja itse leikkiminen pääsee vasta alkuun, kun pitäisi siirtyä päivärytmissä eteenpäin. Aikuisten kyselystä selvisi, että leikkiä ei aina tarvitse siivota, jos se ei ole puhtaana pidon kannalta oleellisessa paikassa ja leikkiä saa jatkaa myöhemmin. Ennen leikin loppumista ja siivoamista lapsille annetaan ennakkovaroitus, jolloin voidaan myös sopia leikin paikalleen jättämisestä.

7.4 Vaikuttaminen päiväkodissa

Asioihin vaikuttaminen oli lapsista hieman hankala kysymys, sillä kaikki tarvitsivat siinä hieman ohjailua tai kysymyksen uudelleen toistamisen. Yksi lapsista osasi sanoa, että pystyi leikin kautta vaikuttamaan päiväkodissa oloonsa ja toinen sanoi, että pystyi vaikuttamaan kivoihin asioihin, muttei osannut sen tarkemmin määritellä, mitä nämä asiat olisivat. Tähän vastaamattomuuteen voi vaikuttaa se, että päiväkodissa työtapoina ovat havainnointi, dokumentointi ja arviointi. Lapsen kiinnostuksen kohteita havainnoidaan ja dokumentoidaan ahkerasti, toimintaa suunniteltaessa näitä kiinnostuksen kohteita sitten otetaan huomioon. Lapsen kiinnostuksen kohteet tulevat siis esille jo aiemmin kuin lapsi osaa niitä toivoa tai sanoiksi pukea. Henkilökunta kertoi, että lapselle annetaan päätösvaltaa arjessa, niin paljon, kun vain realiteetit antavat myöten.

Esimerkiksi hänen ei välttämättä tarvitse askarrella, jos hyvä leikki on kesken tai mennä ulos, jos sää on huono.

Osalle lapsista huomasin kysymyksen ”tekemisen yhdessä miettiminen” olleen kaikkein vaikea. Puolet lapsista sanoi, että lapset ja aikuiset yhdessä miettivät, mitä päiväkodissa voitaisiin tehdä, mutta esimerkkejä ei tullut. Kaksi lapsista ei osannut vastata kysymykseen. Kuitenkin kolme lapsista vastasi myöntävästi kysymykseen, jossa kysyttiin, toteutetaanko lapsen toivomia asioita. Yksi kertoi toivoneensa majan rakentamista, joka oli toteutettu. Jokainen lapsi kuitenkin kertoi, että jos heillä on mielessään jokin idea, se toteutetaan. Lasten osallisuuden kannalta tärkeää on se, että lapsen mielipide ja mielenkiinnon kohteet huomioidaan myös toteutuksessa. Näistä vastauksista kuitenkin päättelisin, että lapset saavat esittää mielipiteensä päivähoidon arjesta ja aikuinen kuuntelee lapsen kertomaa kuunnellaan. Tätä päätelmääni vahvistaa tieto lastenkokouksien pidosta päiväkodissa. Eräässä haastattelussa kysyin lapselta oliko heillä ollut lasten kokouksia saaden kieltävän vastauksen. Pilotin toimenpiteinä oli lapsen mukaan ottaminen päiväkodin arjen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Työntekijöiden kyselystä sain selville, että lastenkokouksia oli kolmesta neljään kertaan lukukauden aikana ja niiden aikana päätettiin yhdessä aikuisten ennalta mietityistä asioista. Eräässä kokouksessa oli päätetty, että oman lelun päivä on joka päivä.

Lapsilta kysyttäessä, mitä he haluaisivat tehdä enemmän päiväkodissa, sain vain yhden vastauksen. Lapsi toivoi enemmän mukavia ryhmähetkiä, joissa voitaisiin vaikkapa laulaa. Muut haastatteluun osallistujat eivät toivoneet mitään lisää tai eivät osanneet vastata. Päiväkodin henkilökunta kertoi lasten tottuneet aamupiiriin ja toimintatuokioihin, jotka toisinaan sitten lennosta muuttuivatkin lapsen toivomaan suuntaan. Mielestäni aikuislähtöinen toiminta ei välttämättä ole lapsen osallisuutta vahvistavaa, mutta lapsen toivomana onhan se hänen mielipiteensä arvostamista ja toteuttamista.

7.5 Aikuisen kanssa toimiminen

Lapset vastasivat myöntävästi siihen, että aikuiset kuuntelevat, jos heille haluaa jotakin kertoa. Kaikki vastaajista vastasivat mielestäni lämpimällä äänensävyllä kysymykseen aikuisen kanssa olosta. Tämän kannalta oletan, että aikuiset kuuntelevat lasta ja hänen mielipiteensä pyritään ottamaan mahdollisimman hyvin huomioon. Koska päiväkodissa pyritään kiirettömään ilmapiiriin, jossa jokainen huomioidaan yksilöllisesti, uskon että lapsille annetaan aikaa ja tilaa omille kertomuksilleen. Päiväkodissa las-

ten keksimiä satuja kirjataan myös ylös. Lisäksi kielenkehitykseen lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksessa kiinnitetään huomiota ja tärkeäksi koetaan hyvän puhekielen käyttäminen.

Kaksi lapsista osasi kertoa, mitä he voisivat tehdä tai ovat tehneet aikuisen kanssa. Aikuisen kanssa lasten mielestä oli mukavaa lukea kirjaa tai pelata pelejä. Aikuisen avun tarvitsemiskysymykseen lapset tarvitsivat hieman johdattelua tai kysymyksen toistamista. Yksi lapsista osasi sanoa esimerkin, milloin hän tarvitsee aikuisen apua: korkealla olevan tavaran saaminen. Selittäessäni muille jonkin tilanteen, missä apua mahdollisesti tarvittiin, niin jokainen vastasi aikuisen kyllä auttavan. Kysymyksistä aikuisen kanssa olosta voi päätellä, että päiväkodin henkilökunta oli kyllä lapsen saatavilla ja käytettävissä. Siihen, miksi lapset eivät osanneet vastata, tarvitsevatko he aikuiselta apua kysymykseen, voi vaikuttaa se, että tavarat ovat lasten saatavilla, sillä päiväkotia on nimittäin kiinnittänyt paljon huomiota ympäristön suunnitteluun.

Erilaisissa tuokioissa painotetaan enemmän oppimisen ja tekemisen iloa kuin tuotosten syntymistä, eikä malliaskartelua toteuteta enää niin paljon kuin ennen. Menetellessä näin lapsi oppii nauttimaan omasta tekemisestään ja kasvamaan yksilönä vertaamatta työtään muihin. Kädentöissä kokeillaan erilaisia työskentelytapoja ja materiaaleja, jonka avulla lapsi voi monipuolisesti harjoittaa luovaa ilmaisua. Lasten kanssa ei toteuteta paljoakaan malliaskartelua, vaan lapselle annetaan tilaisuuksia kokeilla erilaisia mahdollisuuksia ja tätä kautta hän saa itse päättää lopputuloksesta ja oppia omien kokemusten kautta. Ohjaamalla ja tarjoamalla erilaisia välineitä ja materiaaleja lapsen käyttöön voidaan myös hahmottaa hänen erilaisia kykyjään ja taitojaan.

7.6 Aikuisen asema

Kysyin päiväkodin henkilökunnalta, minkälaiseksi he kokevat oman aseman lapsen osallisuudessa. Vastaus oli lyhyt ja ytimekäs: tukija, mahdollistaja, muttei määräilevä sellainen. Tätä asemaa he käyttivät muun muassa lapsen leikin ohjaajana ja rakentajana. He välittävät lapsille leikkimateriaalia kirjallisuuden ja lasten kulttuurin kautta sekä rakensivat mielekästä toimintaympäristöä lasten käyttöön. Leikin ohjauksen taustalla on tärkeää nähdä lapsesta lähtevä idea, yhteiset kokemukset, lasten kysymykset tai mielenkiinnon kohteet.

Perushoitotilanteissa lasten osallisuutta tuettiin paljon ja lapsille annettiin mahdollisuus vaikuttaa, esimerkiksi pukemistilanteessa lapsen annetaan itse päättää, mitä laittaa päälle tai niistä voidaan neuvotella. Perushoitotilanteissa lapsia pyrittiin kohtamaan yksilöllisesti ja takaamaan kiireetön ilmapiiri. Päivittäin lasten kanssa ulkoillaan säästä riippumatta, myös sisäjumppaa on viikoittain ohjelmassa. Päivälevon suhteen Kolmikulmassa on siirrytty pois ”pakkonukuttamisesta”, mikä tarkoittaa, että lapset, jotka eivät enää nuku päiväunia, pääsevät hetken lepäämisen leikkimään. Kaikkien lapsien tulee kuitenkin levätä, sillä päivän aikana lapset leikkivät ja touhuavat innokkaasti. Lepohetkellä annetaan mahdollisuus rentoutumiseen, sadun kuuntelemiseen ja nukkumiseen.

Kun lapset halutaan osallistaa päiväkodin arkeen, on ensimmäisenä vaiheena halu uudistua ja halu saada lasten näkökulma esille. Tämän jälkeen henkilökunta tekee muutoksia omissa työtavoissaan ja -ympäristössä. Sitten huomio kiinnittyy lapsiin, heitä havainnoidaan ja tämän jälkeen puututaan epäkohtiin ja näiden korjaamiseen, kuten haluttomuuteen toimia yhdessä. Kun lapsista saadaan luotua tiivis ryhmä, on heidän helpompi tuoda mielipiteitä esille ja oppia erilaisia vuorovaikutustaitoja. Osallisuus on myös yksilöstä ja yhteisöstä huolta pitämistä ja ilman yhteisöä ei osallisuutta voi muodostua. Tiiviissä ja hyvin toimivassa yhteisössä lapset toimivat paremmin omaehtoisesti ja saavat tärkeitä onnistumisen kokemuksia. Erittäin tärkeää on että kunnioitetaan sekä kannustetaan lapsia toimimaan. Kun ryhmäytyminen on onnistunut, lasten osallisuus kasvaa ja he saavat tunteen tärkeänä olosta ja arvostuksesta. Ja ryhmä ollessa turvallinen ja salliva tulevat lasten omat ideat ja aloitteet paremmin esille.

8 YHTEENVETO

Kolmikulman päiväkodissa lasten osallisuuteen on alettu kiinnittämään huomiota vuoden 2009 lokakuusta asti, kun päiväkotia lähti mukaan Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston Lapsen ääni -hankkeeseen. Toiminta tavoitteiden mukaisesti loppui vuoden 2010 heinäkuussa, mutta pidemmän aikavälin saavutusten vuoksi päiväkotia on mukana toiminnassa muutamia lisävuosia. Päiväkodin henkilökunta on ollut ahkerasti ja tavoitteellisesti mukana kehittämässä oman työympäristöään, jotta kaikkien olisi hyvä olla ja lasten osallisuutta voitaisiin paremmin tukea ja mahdollistaa. Se, että päiväkodin sisä- ja ulkotilat ovat kokeneet muutoksia, ei riitä lasten osallisuuden tukemi-

seen, vaan myös jokainen päiväkodin henkilökunnasta on pohtinut ja dokumentoinut omaa työtään sekä muuttanut asenteitaan ja työtapojaan lapsilähtöisempään ja lasta osallistavampaan suuntaan.

Pilotin myötä päiväkodissa on kiinnitetty huomiota osallisuuden mahdollistamiseen ja sen estävien tekijöiden poistoon. Lasten käyttöön tarkoitettuja tavaroita on sijoitettu niin, etteivät ne ulottumattomuudellaan estäisi osallisuutta ja toimista. Pilottiin liittyvien koulutusten myötä aikuisten näkökulma sai suuntaa parempaan arkeen, joten lapsille osattiin antaa tilaa ja mahdollisuuksia toimia sekä olla osallinen arjessa ihan alkutaipaleilta asti. Lasten osallisuuden kannalta onkin juuri tärkeintä, että aikuiset esimerkillään ja käyttäytymisellään antavat lapselle hänen kehityksensä mukaisesti voimavaroja ja keinoja toimia. Lapsen ääni -projekti tunnuslause ”Lapsen ääni ei kuulu, jos aikuiset koko ajan puhuu” kuvaakin mitä mainioimmin sitä, miksi lapsen osallisuus voi jäädä puutteelliseksi. Jos lapsille ei anneta mahdollisuutta kertoa mielipidettään, ei aikuinen voi sitä hänen puolestaan tietää tai päättää.

Kolmikulman päiväkodista löytyy monenlaisia lapsen osallisuuteen mahdollistavia ja sitä tukevia tekijöitä, kuten ympäristö on tutkimiseen ja toimimiseen innostava, lapsen luovuutta ruokkiva ja sen suunnitteluun on käytetty aikaa. Lisäksi toiminnassa on huomioitu se, että kaikkien olisi mukava olla päiväkodissa. Suuri merkitys lasten osallisuudelle kuitenkin on aikuisten ajattelutavoissa ja käyttäytymisessä. Pilotin myötä aikuiset ovat mahdollistaneet lapselle oman asennoitumisen ja voimavarojen muutosten myötä lapselle oivia tilaisuuksia kertoa mielipiteensä ja päästä vaikuttamaan päiväkodin arkeen. Myös lasten toimijuutta on tuettu ja sen tärkeyden ymmärryksen kautta ovat lapset päässeet osallisiksi päiväkodin arjen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.

Päiväkodissa lapsilähtöinen toiminta on punaisena lankana. Lasten mielipidettä arvostetaan ja monipuolisen toiminnan kautta lapsia opetetaan jo pienestä pitäen vaikuttamaan omaan elinympäristöönsä. Lapsen yksilöllinen oppimisen eteneminen huomioidaan, vaikka lapsi saisikin toimia oma-aloitteisesti. Päiväkodissa kiinnitetään huomiota sosiaaliseen vuorovaikutukseen, joka luo perustan lapsen muulle kehitykselle ja kasvulle. Koska sosiaalisia vuorovaikutustaitoja tuetaan ja harjoitetaan päivittäin, uskon tutkimukseni perusteella, että lapsilla on lämmin suhde henkilökuntaan ja vuorovaikutus heidän kanssaan on vastavuoroista ja aitoa.

Leikkiminen on nostettu päiväkodissa suureen arvoon, sillä leikki on lapselle luonnollinen tapa oppia, tutustua ympäristöön, kehittää kielen sisältöä ja sosiaalisia tapoja. Leikin avulla lapsi myös oppii käsittelemään ja säätämään tunnetiloja sekä kehittämään ongelmanratkaisu- ja sosiaalis-emotionaalisia taitojaan. Päiväkodista löytyy eri ikäkausien sopivia leluja, pelejä, kirjoja ja muita välineitä niin tytöille kuin pojille. Kaikki lapsille tarkoitettut tavarat ovat koko ajan vapaasti käytössä, mikä on mahdollistettu muun muassa matalia hyllyjä käyttämällä. Lapsen kehitystä tukeva leikki tarvitsee kuitenkin myös aikuisen tukea ja osallistumista. Henkilökunta havainnoi lasten leikkiä, eli leikin piirteitä tarkkaillaan, onko se toistuvaa ja heikkotasoisia vai kehittävää ja hyvätasoisia. Leikin havainnoinnin avulla tuetaan lapsen kehitystä sekä tutustutaan lasten maailmaan. Aikuisen leikinohjauksen avulla voidaan rakentaa lapsen leikkimaailmaa, tukea ihmissuhdetaitoja, kehittää kehontuntemusta ja löytää uusia tapoja toimia. Leikinohjauksen tulee kuitenkin tapahtua epäsuorasti, vaikkapa roolihahmon kautta, mikä on samalla konkreettista lapsen ja aikuisen välistä yhteistä toimintaa. Kerran kuukaudessa vietetään koko talon leikkipäivää, jolloin aikuiset etenkin ohjaavat leikkiä. Leikkiaihteita ovat muun muassa kauppa, kampaamo, lääkäri ja kotileikki.

”Osallisuus on liittymistä, kuulumista ja vaikuttamista” -termin mukaan vastaustuloksista voi päätellä, että lapset ovat myönteisesti suhtautuneet päivähoitoon ja siellä oloon. Kolmikulmassa kiinnitetäänkin huomiota siihen, että päiväkotiin oli mukava tulla, eikä hoitoon tullessa kukaan tuntisi oloaan ulkopuoliseksi. Haastatelluista lapsista kukaan ei tuntenut jäävänsä ulkopuolelle päiväkodin eri yhteisöistä, vaikka yksi lapsi halusikin mieluummin leikkiä yksin. Harmikseni olin jättänyt pois haastattelurunkoa tehdessäni kysymyksen kaverisuhteista, sen avulla olisin voinut saada kuvaa siitä jääkö lapsi toimiessaan pois päiväkodin yhteisöistä. Päiväkotiarkeensa jokainen lapsista pystyi vaikuttamaan leikin suunnittelun ja toteutuksen kautta. Se, että päiväkodissa tehdään sellaisia asioita, joista lapsi pitää, vahvistaa hänen turvallisuuden tunnettaan sekä arvokkaaksi kokemustaan ja tätä kautta vaikuttaa koko lapsen hyvinvointiin. On hienoa todeta, miten paljon vaivaa päiväkodin henkilökunta on nähnyt lasten äänen kuulemiseen ja osallisuuden lisäämiseen ja muuttanut omaa asennettaan sekä työympäristöään niin, että kaikkien on hyvä olla.

Uskon haastatteluni perusteella lasten olevan tyytyväisiä päivähoitoon ja siellä tapahtuvaan toimimiseen. Lapset saavat tehdä niitä asioita, joista pitävät, mutta heidän maa-

ilmaansa avarretaan monella tapaa tutkimalla ympäristöä sekä opettamalla ja tutustumalla uusiin asioihin. Näissä asioissa Kolmikulma tuskin eroaa muiden päiväkotien kasvatusmalleista, mutta jotain erilaista siinä on mukana, ja se on lasten äänen kuuleminen ja heidän mielipiteensä huomioon otaminen arjen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa.

9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Tutkimuksessa on tärkeintä välttää virheiden syntymistä, siksi työn tekoon kuuluu luotettavuuden arviointi. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa voidaan käyttää lukuisia eri mittaus- ja tutkimustapoja. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuteen vaikuttaa, kuinka tarkasti tutkimuksen teosta kerrotaan ja kuinka saatuihin tuloksiin on päädytty. Ydinasioita luotettavuuden tarkastelussa ovat henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvaaminen. Lisäksi laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selostus sen toteuttamisesta kaikkien vaiheiden osalta. (Hirsjärvi ym. 2007, 227–228.)

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta teoriatieto on pyritty löytämään mahdollisimman ajanmukaisesta lähteestä, jotta asia olisi paikkansapitävää ja luotettavaa. Lisäksi luotettavataustaisia lähteitä on käytetty mahdollisimman monipuolisesti. Opinnäytetyöni teoria sisältää suurimmaksi osaksi lasten osallisuuden käsittelyä ja siihen liittyviä seikkoja, kuten mahdollistamista ja tukemista, mutta myös aikaisemmin tehtyjen tutkimusten tuloksia lasten osallisuudesta.

Opinnäytetyöni ja tutkimuksen vaiheet olen pyrkinyt kirjoittamaan mahdollisimman selvästi ja tarkasti, jottei luotettavuus kärsisi. Laadullisen tutkimuksen ydinasiat henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvaamiseen oli yrittänyt kiinnittää paljon huomiota. Olen pyrkinyt myös perustelemaan vastaukseni mahdollisimman hyvin sekä syyt miksi olen tiettyyn tulokseen päätenyt luotettavuuden luomiseksi. Työn kuvaaminen ja perusteleminen mielestäni onnistui hyvin.

Haastattelun haitoiksi voidaan lukea muun muassa se, että haastateltava voi kokea tilanteen pelottavaksi tai vastata sosiaalisesti hyväksyttävästi ja näin jättämällä kertomatta millainen asian todellinen laita on (Hirsjärvi ym. 2007, 201–202.). Haastattelun kannalta luotettavuuden pohtiminen onkin hieman kaksipiippuinen asia. Lasten jännittämisen takia jouduin muutamissa kysymyksissä hieman ohjailemaan, joka ei ole luotettavuuden kannalta välttämätöntä.

tettava haastattelu menetelmä, sillä siinä vaikutetaan liikaa lapsen mielipiteen muodostumiseen. Ohjailu haastattelussani oli esimerkkien antoa tai kysymysten tarkentamista. Toisaalta taas ilman ohjailua lapset eivät olisi vastanneet mitään ja vastaukset olisivat jääneet vielä niukemmiksi, joten tutkimustulokset eivät olisi olleet tarpeeksi luotettavia. En siis laita liikaa painoarvoa, sillä että muutamissa kysymyksissä annoin esimerkkejä tai hieman ohjailin ja näin menettelemällä sain lapset vastaamaan paremmin. Uskon haastatteluni olevan kuitenkin vähäisestä osallistujamäärästä huolimatta luotettava.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta suurimmaksi kysymykseksi nousee, tavoitinko lasten maailman ja sainko lapsille vieraana ihmisenä heidän äänensä kuuluville. Vaikka tulostani oli kerrottu, huomasin lasten hieman jännittävän haastattelu tilannetta. Ymmärrettävää mielestäni on, että kahdelle lapselle tuli tueksi päiväkodin aikuinen, aikuisen läsnäolo ei mielestäni kuitenkaan mitenkään vaikuttanut vastauksiin, sillä aikuinen vain istui lapsen vieressä eikä puuttunut mitenkään haastattelun kulkuun. Tämä jännitys on varmaankin yksi syy siihen, miksi sain lyhyitä vastauksia. Ennen haastattelua olisi kyllä ollut hyvä käydä muutama kertaan päiväkodissa lapsia tapaamassa, jotta haastattelusta olisi tullut tuloksien kannalta antoisampi. Haastattelun jälkeen mieleeni tuli muutamia asioita, joita olisi voinut hoitaa toisin. Jos olisin arvannut, että haastattelutilanteesta olisi tullut niin jäykkä ja ehkä hieman kuulustelumainen olisin käyttänyt lisäksi jotain, mistä lapset olisivat pitäneet, kuten pieni peli tai jotain muuta toiminnallista. Päiväkodinjohtajan ehdottama leikin ja haastattelun yhdistelmä olisi myös ollut hyvin toimiva, mutta luotin ehkä liikaa omiin kykyihin saada vain haastatteleamalla lapsista kaikki mahdollinen tieto irti.

Kyselyiden haitoiksi taas luetaan, että vastaustuloksia voidaan tulkita aivan eri tavoin kuin vastaaja on tarkoittanut, ei tiedetä kuinka tosissaan tai omistautuvasti kysymyksiin on vastattu tai onko kysymyksiä ymmärretty väärin. Päiväkodin henkilökunnan kyselyn luotettavuus hieman kärsii siitä, että kysymyksiä on ohjailtu. Ohjailun syynä on vastausten saaminen juuri minua mietityttäneisiin asioihin sekä tiedon saaminen lasten haastatteluista johtuneisiin epäkohtiin. Kyselyyn sain vastauksiksi niitä asioista, joihin tarvitsin lisätietoa, joten ohjailu ei tällä kertaa vähentänyt tutkimuksen luotettavuutta, vaan antoi täsmällisiä vastauksia tarvittuihin asioihin.

Eettisyyden pohtiminen on myös osa tutkimusprosessia. Tutkijan tulee tehdä eettisesti kestäviä valintoja, ymmärtää tutkimuskohdettaan ja kunnioittaa tutkittaviensa intimitteettiä. Kun lapset ovat tutkimuskohteena, on tutkimuksen eettisyyttä hyvä pohtia myös heidän kannaltaan. Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien yleissopimus takaa lapselle oikeuden tulla kuulluksi ja huomioiduksi kaikissa itseään koskevissa asioissa, hänen tulee saada vapaasti ilmaista mielipiteensä ja saada oikeuden yksityisyyden suojaan. (Ruoppila 1999, 26–27.) Tutkimuksessani nämä täyttyvät, sillä lasten mielipide selvitettiin lasten osallisuutta koskevaan tutkimukseen, he saivat itse päättää osallistuvatko haastatteluun vanhemmalta luvan saatuaan, eikä heidän nimiään tullut missään vaiheessa tutkimusta esille, ei edes haastattelutilanteessa. Haastattelun kysymyksistä muotoilin mahdollisimman ymmärrettävään muotoon, jottei lapsi olisi tuntenut oloaan vaikeaksi haastattelun aikana. Lapsia ei myöskään pakotettu vastaamaan, vaan jos lapsi ei osannut sanoa, niin siirryttiin eteenpäin.

Eettisyyden kannalta on hyvä pohtia miksi tutkimus kannattaa tehdä, mitä haittaa tai hyötyä voi lapselle tutkimuksesta olla, miten lapset valitaan sekä mitä tutkimuksesta kerrotaan (Ruoppila 1999, 28–29.). Opinnäytetyöni tavoitteena on tuoda lasten ääni kuuluville sekä lisätä tietoisuutta lasten osallisuudesta. Hyvän lähtökohdan tähän toi lasten osallisuuteen jo huomiota kiinnittänyt päiväkotit, joka samalla saa myös näkyvyyttä opinnäytetyöni myötä. Opinnäytetyöni toimii myös raporttina pilotin vaikutuksesta lasten kokemaan osallisuuteen. En usko, että lapsille työstäni on mitään haittaa, sillä haastattelu oli kertaluontoinen eikä se vaivannut heitä mitenkään. Haastattelemalla lapsia en pakottanut heitä vastaamaan kysymyksiin, vana pyrin luomaan haastattelutilanteesta mukavan kokemuksen. Hyötyä ei ehkä päiväkodin lapsille ole, mutta muualla päiväkodeissa olevat lapset voivat saada enemmän heidän äänensä esille tuloa ja osallisuuden lisäämistä, jos työntekijätaho kiinnostuu lasten osallisuudesta. Haastatteluun valitsin lapset ensiksi iän mukaan, sillä uskoin 4–5-vuotiaiden osaavan kertoa paremmin, mitä päiväkodissa tapahtuu. Ulkopuolelle jäivät siis kaikki alle 4-vuotiaat lapset, sillä ensikertalaisena haastattelijana en uskonut osaavani haastatella heidän ikäisiään lapsia.

Opinnäytetyöni tulee esille paperiversiona Kolmikulman päiväkotiin, joten asiasta kiinnostuneet lapset vanhemmat voivat työtäni tutkia. Lisäksi Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston projektipäällikkö Tiina Palviaiselle saa osoitteen, jossa työni julkaistaan ja tämän jälkeen hänellä on mahdollisuus sitä käyttää. Luotettavuuden to-

teamiseksi uskon edeltä mainitsemieni kaikkein luotettavuuteen liittyvien seikkojen olevan mahdollisimman hyvin esitelty ja käytetty työssäni.

10 LOPPUPOHDINTA

Opinnäytetyön tekeminen on ollut haastavaa, mutta loppua kohden mielenkiintoni vain lisääntyi. Halu saada työ valmiiksi kasvoi, mitä lähemmäs palautuspäivää päästiin. Ja tällä tarkoitan sitä, että olen odottanut sitä päivää, kun saan lyödä viimeisen pisteen ja ihailla sitä, minkä eteen olen paljon työtä tehnyt. Haastavinta on ollut työn aloittaminen, joka venyi useammalla kuukaudella. Alkuun kirjoittamisen aloittaminen oli hyvin vaikeaa, mutta kun aihe alkoi olla tarkkaan rajattu ja tiesin mitä työltä haluan, oli kirjoittaminen mielenkiintoista. Teoriatiedon etsiminen ei tuottanut hankaluutta, sillä lasten osallisuus on ollut ajankohtaisesti esillä oleva asia, lisäksi uutta tietoa ja erilaisia tutkimuksia löytyi paljon.

Teoriaa ja tietoa lasten osallisuudesta löytyi hyvin. Monissa teoksissa oli viittauksia toisiin teoksiin, joista työssäni oli hyötyä. Suomessa lasten osallisuuteen on viime vuosikymmenen aikana alettu kiinnittämään huomiota enenemissä määrin. Tähän vaikuttaa kiinnostus lapsiin, lapsuuteen ja lapsuuden tutkimukseen. Lapsia ei enää nähdä varhaiskasvatustyön objektina, vaan lapset halutaan nostaa päiväkotityössä subjekteiksi. Lapselle annetaan mahdollisuuksia ja voimavaroja vaikuttaa nyt ja tässä tapahtuviin arjen asioihin sekä vähitellen vastuuta lapsen kehitystason mukaisesti. Lasten osallisuus ja osallistaminen tulevat olemaan arkipäivää, mikä on vain hyväksi, kun pitkällä tähtäimellä lapsista halutaan kasvattaa vastuuntuntoisia ja aktiivisia kansalaisia. Opettamalla lapset jo pienestä pitäen olemaan aktiivisia ja vastuuntuntoisia kansalaisia voidaan mahdollisesti ehkäistä syrjäytymistä yhteiskunnastamme.

Täysin tyytyväinen en ollut haastateltavien lapsien osallistumismäärään, mutta jos voimavaroja olisi itselläni ollut enemmän, olisin voinut tehdä tutkimuksesta vertailevan ja teettänyt saman kyselyn jollekin toiselle päiväkodille, jossa lapsen osallisuuteen ei ole kiinnitetty huomiota. Vastausprosenttini oli kuitenkin 55,6 %, jos huomioidaan lapsi, joka ei halunnut osallistua haastatteluun, sillä osallisuus voi olla myös kieltäytymistä ja olihan se hänen oma päätöksensä, jota halusin kunnioittaa. Vastausten tason olisi voinut vaikuttaa siten, että ennen haastattelua olisin tehnyt lapsille itsestäni tutumman ja näin asioiden kertominen olisi varmasti ollut helpompaa. Siksi lisätulosten saamiseksi, voisi koko päiväkodin lasten haastattelemisesta olla hyötyä. Lisäisin

tutkimukseeni vielä tarkastelukohteeksi kaverisuhteet, jotta saataisiin tuloksia myös vertaissuhteiden merkityksestä osallisuuteen. Olen kuitenkin tyytyväinen saamiini tuloksiin ja siihen, että päiväkodin henkilökunta suostui yhteistyöhön täyttämällä kyselyn, jotta sain haastattelun jättämättä aukot täytettyä.

Ensimmäiseen tutkimusongelmaani miten lapset kokevat olevansa osallisia päivähoidossa voin tutkimusten perusteella vastata, että monella tapaa. Ensinnäkin heille annetaan mahdollisuus vaikuttaa ja päättää itseään koskevista asioista sekä toiseksi heidän mielipidettään arvostetaan niin paljon, että ajatus viedään käytäntöön. Lisäksi lapselle annetaan mahdollisuuksia vaikuttaa nyt ja tässä oleviin arkipäiväisiin asioihin. Lapset itse kokivat voivansa vaikuttaa arkeen leikin kautta. Leikki on lapselle hyvin ominainen tapa toimia, ja leikin avulla lapsi saa oppia monia asioita maailmasta erilaisten kokemusten ja leikin aiheiden kautta. Leikkiessään lapsi saa ilmaista tunteitaan ja kehittää erilaisia tunteitaan. Päättäessään leikin kulusta ja sen sisällöistä hän saa tunteen toimijuudesta ja tätä kautta osallisuudesta yhteisönsä. Lapsi nähdään Kolmikulman päiväkodissa siis aktiivisena ja tasavertaisena toimijana, jolle annetaan omien voimavarojensa mukaisesti voimavaroja ja vastuuta, jotta hän voisi enemmän päättää itseään ja ympäristöään koskevista asioista.

Aikuisen rooli lasten osallisuudessa on monivaiheisempi, ennen kuin lapsia voidaan osallistaa. Ensiksi täytyy tehdä töitä oman pään sisällä, muuttaa omia mielipiteitään ja uskaltaa antaa tilaa uusille näkemyksille. Tämän jälkeen tulee tehdä ensin töitä työyhteisön sisällä ja luoda mahdollistavia tekijöitä päiväkodin ympäristöön, ennen kuin lapsia voidaan ottaa mukaan toimintaan. Kun näille edellytyksille on annettu voimavaroja, on lapsen osallistaminen ja lapsen ottaminen mukaan toimintaan helpompaa. Lapset saavat vahvemman kokemuksen osallisuudesta, kun aikuinen on oikeasti sitä mieltä, että myös lapsi saa tuoda mielipiteitään esille ja päättää. Aikuisella on kuitenkin ristiriitainen asema lasten osallisuudessa, sillä päiväkodissa toiminnasta päävastuu on aikuisella ja lasten osallisuus tapahtuu sekä toteutetaan usein aikuisen kautta tai avulla. Kolmikulmassa henkilökunta kuitenkin oman toimintansa ja suunnittelun kautta toteuttaa lasten toiveita ja mieltymyksiä, eikä omalla toiminnallaan estä lasten osallisuutta.

Tutkimustulokseni lasten osallisuudesta ovat hyvin samankaltaisia kuin aikaisemmin tehdyt tutkimukset. Päivi Virkin vuonna 2007 toteuttamassa tutkimuksessa lasten osal-

lisuudesta Lappeenrannan päivähoitossa lapset kokivat voivansa vaikuttaa oman toimintansa kautta päivähoitorkeen. Hän sai samoja tuloksia kuin minä, kuten toimintaa suunnitellaan yhdessä lasten ja aikuisten kesken, leikkipaikan saa järjestellä itse ja leikkirauha turvataan kaikille. Vantaan kaupungin teettämässä tutkimuksessa (2009) lasten osallisuudesta oli myös samanlaisia vastauksia, kuten päivähoitossa lapsen on hyvä olla, aikuinen vastaa lapsen mielialoihin ja tunteisiin, leikki koetaan tärkeäksi ja sille annetaan aikaa sekä aikuinen on lapsen saatavilla.

Kaiken kaikkiaan opinnäyte on alkukankeudestaan huolimatta ollut mielenkiintoinen prosessi, jonka aikana olen oppinut paljon lasten maailmasta sekä myös itsestäni. Opin sen, ettei työ tule tehdyksi, jos siihen ei keskity ja anna itsestään kaikkea. Täytyyhän tietysti pohtia asioita ennen kirjoittamista. Uskaltautumalla ottaa haasteen vastaan, antamalla paljon aikaa ja tutkimalla myös pintaa syvemältä, saa työlleen enemmän näkökulmaa ja itsekin enemmän tietoa. Jokainen kirjoitettu kappale on ollut osoitus siitä, että olen löytänyt jotain, mikä on lasten osallisuuden kannalta merkittävää ja mielestäni tärkeää julkaistavaksi. Työni on herättänyt mielenkiintoni lasten äänen kuulemisen puolesta, uskonkin että tulevalla urallani päiväkodissa tulen kiinnittämään huomiota siihen, että työni olisi lapsilähtöistä ja lasten mielihaluja toteuttavaa. Vaikka usko alkoi loppua ja kirjoitusmotivaatio hävitä, sain tehtyä työni sille asettamieni tavoitteiden mukaisesti. Luottavaisin mielin sain kirjoitettua työhöni sen viimeisen pisteen.

LÄHTEET

Asetus, Yleissopimus lasten oikeuksista. 60/1991. [viitattu 4.8.2010].

Bardy, M. 2001. Lasten osallisuus. Teoksessa: Bardy, M., Salmi, M. & Heino T. Mikä lapsiamme uhkaa? – suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun, s. 124-125. STAKES.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. painos. Helsinki: Tammi

Iivonen, E. 2007. Lapsen oikeus osallistua päivähoitossa, koulussa ja harrastuksissa. Diasarja. Saatavissa: Opinnäytetyöntekijältä. Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Ikonen, M. 2006. Lastenvuorovaikutus ja leikki yhteisöllisyyden rakentajana. Teoksessa: Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa A. R. & Rasku-Puttonen H. (toim.) Kasvatusvuorovaikutus, s. 149-151.

”Kaikki tääl on miun kavereita” 5–6-vuotiaat lasten mielipiteitä varhaiskasvatuksesta. 2007. Saatavissa: <http://kokoushallinta.lappeenranta.fi/dynastyweb/kokous/20071128-13-5815.PDF>. [viitattu 23.9.2010].

Karling, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2009. Lapsen aika, 12. painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Karlsson, L. 2000. Sadutus - Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. PS-Kustannus.

Karlsson, L. 2001. Lapsille puheenvuoro. 2. painos. Helsinki: Oy Edita Ab.

Kaskela, M. & Kronqvist, E. 2007. Niin ainutlaatuinen Näkökulmia lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Helsinki: STAKES.

Kiilakoski, T. 2007. Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. Lasten ja nuorten kunta, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Kiili, J. 2006. Lasten osallistumisen voimavarat – tutkimus ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.

Kinos, J. 2007. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa: Hujala, E. (toim.) Puheen-
vuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatus 90 Oy.

Kolmikulma. Moniste: Lapsen äänen kuuleminen ja osallisuuden lisääminen pilotista.
Saatavissa: [https://sites.google.com/site/perhepalveluverkosto/kehittaemistyoel-
1/osallisuus/osallisuuden-pilotit-1](https://sites.google.com/site/perhepalveluverkosto/kehittaemistyoel/1/osallisuus/osallisuuden-pilotit-1) [viitattu 22.8.2010.]

Kolmikulman päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma. 2009. Saatavissa: Opinnäyte-
työn tekijältä monisteena.

Kuntaliiton Lapsipoliittinen ohjelma ”Eläköön lapset”. Kuntatiedon keskus. Saatavis-
sa: http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;353;10336;5652;137520.
[viitattu 13.10.2010].

Lapsella on oikeus osallistua. Lapsiasiainvaltuutettu. Saatavissa:
<http://www.lapsiasia.fi/osallistuminen>. [viitattu 4.8.2010].

Lapsen vasu. Varttua – varhaiskasvatuksen verkkopalvelu. Saatavissa:
http://varttua.stakes.fi/FI/Sisallot/todentuva/lapsen_vasu/lapsenvasu.htm. [viitattu
2.8.2010].

”Lapsen ääni ei kuulu, jos aikuiset koko ajan puhuu!”. Lapsen ääni Etelä-
Kymenlaakson perhepalveluverkosto. Saatavissa:
<https://sites.google.com/site/perhepalveluverkosto/home>. [viitattu 22.8.2010].

Lapsen ääni - kehittämisohjelma, Lapsen ääni. Saatavissa:
http://www.lapsenaani.fi/lapsen_aani.html. [viitattu 22.8.2010].

Lapset kyllä osaavat vastata, jos heiltä vain kysytään. 2010. Vantaan kaupungin koti-
sivut. Saatavissa:
http://www.vantaa.fi/i_perusdokumentti.asp?path=1;126;7465;102001. [viitattu
23.9.2010].

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Lehtinen, A. 2000. Lasten kesken – lapset toimijoina päiväkodissa. SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Lehtinen, A. 2009. Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkotiympäristössä. Teoksessa: Alanen, L. & Karila, K. (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. 2. painos. Pedatieto.

Nieminen, M. sähköpostihaastattelu. 24.8.2010. Kotka.

Nivala, E. 2009. Lasten oikeudet ja lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Saatavissa:
http://isonetti.net/varhaiskasvatus/Nivala_211109.pdf. [viitattu 4.8.2010].

Ojala, M. 2009. Varhaiskasvatuksen käytännön kehittäminen reflektion avulla. Teoksessa Mäkitalo, A. (toim.), Ojala, M., Venninen, T. & Vilpas, B. Löytöretkellä omaan työhön, Kehittämistä ja tutkimusta päiväkodin arjessa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA:n ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 22. Yliopistopaino.

Oranen, M. 2007. Mitä mieltä!/? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä, Sosiaali- ja terveysministeriö lastensuojelun kehittämisohjelman osahankeen raportti. Sosiaaliportti. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/5a3129ac-bd59-46c7-b95f-379d04d1457c/Osallisuus-raportti%20Oranen.pdf>. [viitattu 18.9.2010].

Osallisuuden visio. Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston kotisivut. Saatavissa: <https://sites.google.com/site/perhepalveluverkosto/kehittaemistyo-1/osallisuus> [viitattu 22.8.2010].

Pekki, A. & Tamminen, T. 2002. Lapsen ehdoilla. Kunnallisan kehittämissäätiö.

Pihlaja, P. 2004. Varhaisvuosien erityiskasvatuksen rakenteelliset ja ideologiset perusteet. Teoksessa: Pihlaja, P. & Viitala, R. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY Oy

Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen, Kuunnella meitä – Lasten osallisuus hanke 2006-2007.

http://www.kallioma.fi/kisalli/Tiina_Piironen_Ohjaajan_opas_lasten_osallistavien_ryhmien_ohjaamiseen.pdf. [viitattu 18.9.2010].

Puroila, A. 2003. Päiväkotiärjen rikkaus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Rasku-Puttonen, H. 2006. Oppijoiden yhteisö, osallisuus ja kasvattajan merkitys. Teoksessa: Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa A. R. & Rasku-Puttonen H. (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Reunamo, J. 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. 1. painos. WSOY Oppimateriaalit Oy.

Ruoppila, I. 1999. Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa: Ruoppila, I. (toim.), Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P. & Ojala, M. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOT - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. [Viitattu 2.10.2010].

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste). Sosiaali- ja terveysministeriön kotisivut. Saatavissa:

http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankkeet/kaste [viitattu 22.8.2010].

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2003.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Turja, L. 2000. Lasten osallisuus kasvatustyön suunnittelussa ja kehittämisessä. Teoksessa: Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.). Erilainen oppija – yhteiseen kouluun. PS-Kustannus Opetus 2000.

Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus erityinen elämänvaihe. 1. painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Virkki, P. 2007. Lapset laatua arvioimassa. Miten viisivuotiaat kokevat päivähoitoarjen?. Teoksessa: Gretscher, A. & Kiilakoski, T. Lasten ja nuorten kunta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura julkaisuja 77.

Vornanen R. 2006. Lasten hyvinvointi. Teoksessa: Törrönen, M. (toim.). Lapsuuden hyvinvointi – yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Pelastakaa lapset.

LIITE 1

Hei lapsen vanhemmat!

Olen Jenna Kaunola ja opiskelen Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Teen opinnäytetyötäni lasten osallisuudesta. Jotta saisin opinnäytetyöhöni lapsen äänen kuuluville, tarvitsee minun kuulla lapsen mielipite päivähoidosta.

Tarvitsen siis Teiltä vanhemmilta luvan lapsenne haastatteluun. Haastattelussa kysyn lapsenne mielipidettä leikistä, omien mielipiteiden esille tulosta sekä päivähoidon mielekkyydestä. Kestoltaan haastattelu on noin 10-15 minuuttia. Lastenne henkilöllisyys pysyy salassa koko tutkimuksen ajan, eikä lasten nimiä tule työssäni esille. Olen sitoutunut noudattamaan salassapito- ja vaitiolovelvollisuutta.

Haastattelut toteutetaan perjantaina 25.9.2010 klo 8.30 alkaen niistä 4-5-vuotiaista lapsista, jotka päiväkodissa ovat. Ilmoitathan lapsesi osallistumisesta tai kieltäytymisestä päiväkotiin torstaihin 24.9 mennessä!

Ystävällisin terveisin,
Jenna Kaunola
050 356 4007
jenna.kaunola@student.kyamk.fi

YMPYRÖI! LAPSENI

SAA EI

SAA OSALLISTUA HAASTATTELUUN!

LIITE 2

Onko päiväkotiin mukava tulla? kyllä ei (Liittymistä)

Tehdäänkö päiväkodissa sellaisia asioita, joista pidät? kyllä ei (kuulumista)

Mietittekö yhdessä mitä voisitte päiväkodissa tehdä? kyllä ei (vaikuttamista)

Jos keksit jotain tekemistä toteutetaanko tämä? kyllä ei (vaikuttamista)

Mitä teet päiväkodissa aikuisten kanssa? (kuulumista)

Milloin tarvitset aikuista? (liittymistä)

Saatko aikuiselta apua, jos tarvitset? kyllä ei (kuulumista)

Kuuntelevatko päiväkodin aikuiset mitä sinulla on sanottavaa? kyllä ei (Liittymistä)

Saatko itse valita mitä haluat leikkiä? kyllä ei (kuulumista)

Saatko valita kenen kanssa leikit? kyllä ei (vaikuttamista)

Saatko valita ja järjestellä leikkipaikkasi itse? kyllä ei (vaikuttamista)

Saatko leikkiä rauhassa? kyllä ei (vaikuttamista)

Pitääkö leikit korjata vai saako ne jättää halutessaan paikalleen? kyllä ei (vaikuttamista)

Onko päiväkodissa sinun mielestä kiinnostavia leluja, pelejä, kirjoja ja muita tavaroita?
 kyllä ei (kuulumista)

Mikä on kivaa päivähoidossa? (kuulumista)

Mitä toivoisit päiväkodissa tehtävän enemmän? (vaikuttamista)

Millaisiin asioihin saat itse vaikuttaa päiväkodissa? (vaikuttaminen)

LIITE 3

Moi!

Muistutukseksi mielipiteenne tärkeydestä!

Henkilökunnan kysely: Mielipiteitä lasten osallisuudesta.

Päivämäärä _____

Paikalla (virkanimikkeet riittää): _____

1. Miten päiväkodissanne osallistetaan lapsia päiväkodin arkeen?
2. Miten päiväkotinne henkilökunta pyrkii tukemaan lasten osallisuutta? kuten perushoidossa, leikkimisessä, pienryhmätoiminassa yms.
3. Millaiseksi koette aikuisen aseman lapsen osallisuudessa?
4. Onko päiväkodissanne pidetty lastenkokouksia? Jos on niin millä aika välein? Mitä niissä tehdään?
5. Millaisista asioista lapsi saa itse päättää arjessaan päiväkodissa? (esim. ruokailu, ulosmeno, leikki, leikin korjaaminen yms.)

Toivoisin, että kerkeisitte yhdessä näitä asioita hieman pohtimaan ja lähettämään sitten liitteessä olevalla kirjekuorella paperit takaisin viimeistään 5.10.2010.

Terveisin, Sosionomi-opiskelija Jenna Kaunola